

JURIDISKA FAKULTETEN
vid Lunds universitet

Daniel Roos

Officialprincipen och dess tillämpning i
förvaltningsmål – särskilt om ansvaret för
utredningen i invändningsmål rörande
immateriella rättigheter

JURM02 Examensarbete

Examensarbete på juristprogrammet
30 högskolepoäng

Handledare: Henrik Wenander

Termin för examen: VT 2013

Innehåll

SUMMARY	1
SAMMANFATTNING	4
FÖRORD	7
FÖRKORTNINGAR	8
1 INLEDNING	9
1.1 Syfte	11
1.2 Avgränsning	12
1.3 Metod och material	12
1.4 Disposition	13
2 KORT OM VARUMÄRKESRÄTT	14
2.1 Skyddets innebörd och omfattning	14
2.2 Skyddets uppkomst	15
2.3 Skyddets upphörande	15
2.3.1 Hävning	15
2.3.1.1 Administrativ hävning	16
2.3.1.2 Judiciell hävning	16
2.3.2 Invändningsmål	16
2.3.2.1 Prövningen i Patentbesvärsträtten	17
3 ALLMÄN DOMSTOLS UTREDNINGSANSVAR	18
4 FÖRVALTNINGSPROCESSEN	21
4.1 Förvaltningsprocessens funktion	21
4.2 Förvaltningsdomstols roll	23
4.3 Införandet av en tvåpartsprocess	24
4.3.1 Tredjemansinträde i förvaltningsprocessen	25
5 UTREDNINGSANSVARET I FÖRVALTNINGSPROCESSEN	27
5.1 Allmänt	27
5.1.1 Officialprincipen	27
5.1.2 Offialprövningsprincipen	28

5.1.3	Instansordningsprincipen	28
5.1.4	Utredningen	29
5.2	Förvaltningsmyndighets utredningsansvar	29
5.3	Förvaltningsdomstols utredningsansvar	30
5.3.1	Answarets omfattning	32
5.3.2	Målets beskaffenhet	34
5.3.2.1	Målets materiella karaktär	35
5.3.2.2	Partsställningen och parternas inbördes förhållanden	37
5.4	Invändningsmål rörande immateriell rättighet	39
5.5	Domstols möjlighet att ex officio berika mål utan processledning	42
6	ANALYS	43
6.1	Processuella grundprinciper hänförliga till processens funktion	44
6.1.1	Officialprincipens ställning i förvaltningsprocessen	45
6.2	Invändningsmåls karaktär	47
6.2.1	Invändningsmåls materiella karaktär	47
6.2.2	Partsställningen i invändningsmål	48
6.2.3	Processuella effekter i praktiken	49
6.3	Avslutande reflexioner	50
	KÄLL- OCH LITTERATURFÖRTECKNING	52
	RÄTTSFALLSFÖRTECKNING	55

Summary

The distribution of roles between the parties and the court has long been the subject of discussion in legal writing. Questions related to circumstances that cause the court to satisfy party interests through direction of proceedings or other investigative measures often leads to complex reasoning related the function of the different procedures, those of civil procedure and administrative judicial procedure. The court's activities in this regard are attributable to the official principle, which describes and summarizes the court's role regarding the responsibility for the investigation and the material in a process. The official principle is according to the legislative history of the Administrative Judicial Procedure Act (1971:291), abridged FPL, characteristic of the administrative judicial procedure. This is so that courts could produce materially accurate judgments. The existence of these is a prerequisite for being able to offer individual legal security. 8 § FPL provides that the court shall ensure that a certain case is so well investigated, as its nature requires. The provision reflects the position of the official principle in administrative judicial procedure.

At a first glance, there is reason to conclude that the notion that claims that the application of the official principle is more comprehensive in the administrative judicial procedure than in the civil procedure. This raises the question what is applicable in cases handled under the rules of FPL, but which bear a resemblance to cases handled under civil procedure? Cases regarding objection concerning a registration related to a specific intellectual property, hereinafter opposition-cases, show resemblances to such cases. Does the processing of these cases under the FPL mean that other procedural effects related to official principle arises, than if the case would come to be governed by civil procedural rules? What does this mean for a party in the procedure?

Crucial to the extent of the administrative court responsibility for the investigation is the nature and the characteristics of a case. An administrative court has a responsibility that a case is so well investigated, as its nature requires. This means that the investigation must be sufficient in order that the case should be decided. Once the investigation is considered sufficient that a case may be resolved depends on what the material characteristics of the case and what party relations which characterize the case. The greater importance of a case is, all the more necessary for the investigation to be considered adequate.

Factors that may affect the material character of a case, is what interests and the strength of those interests that could be considered to characterize the case. A case of large values must be regarded as more significant than those of small values. However, it is difficult to conjure

up any generally applicable guidelines, the assessment shall be made in this regard, but the assessment must be made in each case.

As for cases regarding objection concerning a registration of intellectual property, the factors that shape the character of the specific cases eases the courts responsibility for the investigation, and the application of the official principle. The individual interests that characterize these objection-cases are primarily commercial in its nature and exhibit resemblance to the civil procedural disputes.

Restriction related to investigative actions and other direction of proceedings that the court undertakes would then be to advocate. The risk is that by the court in its investigative measures may encourage one party to the detriment of the others. This means that the court's role as independent and objective may be challenged, this is at odds with the process function.

It tends to be easier to assess the magnitude of the court's responsibility regarding the investigation by studying the relations of the parties. Of the relevant practice presented in the paper, it appears that the relationship between the parties helps to determinate the scope of the court's investigative function.

Objection-cases constitute cases consisting of more than one party. The following study shows that the individual parties in the majority of cases are represented by legal representatives specialized in their field. The fact that both parties are represented by skilled counsel and thus are fairly equal is acknowledged in reasoning by the administrative courts. The relationship between the parties appears to be an important factor when assessing whether a responsibility of investigation rests on the court. The subject of the dispute concerning objection-cases is the right to a valid protection of a certain intellectual property. Two equal parties represented by legal counsel, argue about a better right to a property undeniably gives the target a commercial character. Under these circumstances, the court should be restrictive when it comes to investigative measures on the process material.

If the court by means of direction of proceedings or other investigative measures, the possibility exists that this disadvantages individual counterparty. Such conduct by the court must be regarded as contrary to the role of the administrative courts and the administrative judicial procedure. Although the court may use the direction of proceedings in order to help an individual against a public counterpart, there is always another private party in objection-cases. The counterparty could then be disadvantaged. The risk of disadvantaging one private party is inconsistent with the function of the administrative judicial procedure, that of ensuring legal security for private citizens. If the court in connection to objection-cases conducts any investigative actions they will most probably stop at the direction of proceedings relating to language deficits. A responsibility to come to terms with language

deficits and clarify what parties really want is binding on all courts, administrative courts as public.

The incidence of cases where the court enriches a case ex officio without any activity regarding direction of proceedings must for this reason be easily counted. If the court would take into account material that the parties have not invoked in objection-cases, this would surely constitute a conflict with the function of the administrative judicial procedure, such as providing legal protection for individuals.

Any procedural advantages for the individual regarding the official principle cannot be discerned by reason only that the process is governed according to FPL. The idea that the official principle is synonymous with cases governed by FPL should lead the thought wrong, because the principle applies in all processes, to varying degrees. How extensive the application of the official principle varies by the nature of the case. As for objection-cases, the following study implies that the administrative court applies the official principle strictly.

Sammanfattning

Rollfördelningen mellan part och domstol har länge varit föremål för diskussioner i juridisk doktrin. Frågeställningar kring vilka omständigheter som föranleder domstol att tillgodose partsintressen genom materiell processledning eller övriga utredande åtgärder leder inte sällan till komplexa resonemang hänförliga till civilprocessens och förvaltningsprocessens egentliga funktion. Domstolens verksamhet i detta avseende är hänförlig till officialprincipen, vilken beskriver och sammanfattar domstolens roll avseende ansvaret för utredningen och materialet i en process.

Officialprincipen skall enligt förarbetena till förvaltningsprocesslagen (1971:291), förkortad FPL, prägla förvaltningsprocessen. Detta för att domstolarna skall kunna producera materiellt riktiga domar. Förekomsten av dessa är en förutsättning för att kunna erbjuda enskild rättsäkerhet. 8 § FPL stadgar att rätten skall tillse att mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver, bestämmelsen ger uttryck för officialprincipens ställning i förvaltningsprocessen.

Vid en första anblick finns det anledning att sluta sig till uppfattningen som gör gällande att tillämpningen av officialprincipen är mer omfattande i förvaltningsprocessen än i civilprocessuella mål vid allmän domstol. Det då finns anledning att ställa sig frågan vad som då gäller i mål som handhas i enligt reglerna i FPL, men som uppvisar likheter med civilprocessuella tvistemål. Exempel på sådana mål är immaterialrättsliga invändningsmål. Innebär handläggningen av dessa mål enligt FPL att andra processuella effekter med koppling till officialprincipen uppstår, än om målet skulle komma att avgöras enligt civilprocessuella regler? Vad innebär då detta för enskild part?

Avgörande för omfattningen av förvaltningsdomstols ansvar för utredningen är målets beskaffenhet. Förvaltningsdomstol har ett ansvar för att ett mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Detta innebär att utredningen måste vara tillräckligt god för att målet skall kunna avgöras. När utredningen skall anses vara tillräcklig för att ett mål skall kunna avgöras beror på vad målet gäller materiellt samt vilka partsförhållanden som präglar målet. Ju större betydelse ett mål har desto mer krävs för att utredningen skall anses tillräcklig. Faktorer som kan påverka betydelsen av ett måls betydelse, och forma dess materiella karaktär, är vilka intressen och styrkan av dessa som präglar ett mål. Ett mål som gäller stora värden måste anses ha större betydelse än de som gäller små värden. Det är svårt att måla upp några generellt tillämpliga riktlinjer hur bedömningen skall göras i detta avseende, utan en bedömning måste ske i varje enskilt fall. Vad gäller invändningsmål talar mycket för att de faktorer som formar invändningsmålens materiella karaktär påverkar rättens ansvar för

utredningen i en lättande riktning. De enskilda intressen som präglar invändningsmål är främst av kommersiell natur och uppvisar onekligen likheter med civilprocessuella tvistemål. Restriktivitet rörande utredande åtgärder och andra processledande aktiviteter från rättens sida i dessa mål torde då vara lämpligt. Risken finns att rätten genom utredande åtgärder kan komma att gynna den ena parten till nackdel för den andra är. Detta innebär att domstolens roll som oberoende och objektiv kan komma att ifrågasättas, detta rimmar illa med processens funktion.

Det tenderar vara lättare att utifrån partsförhållandena i ett mål kunna bedöma omfattningen för rättens ansvar för utredningen. Av för arbetet relevant praxis framgår det att förhållandet mellan de olika parterna är avgörande för omfattningen av rättens utredande verksamhet.

Invändningsmål utgör flerpartsmål. Utredningen visar att de enskilda parterna i en majoritet av fallen är representerade av ombud specialiserade inom sitt område. Att båda parter representeras av yrkeskunniga ombud och således är tämligen likställda uppmärksammas i rättens domskäl. Förhållandet parterna emellan verkar vara en viktig faktor som rätten beaktar vid bedömningen huruvida ett ansvar för utredande åtgärder vilar på domstolen. Föremålet för tvisten i invändningsmål är rätten till giltigt varumärke och det ensamrätten till detta. Två likställda parter företrädde av ombud vilka tvistar om nämnda rättighet ger onekligen målet en kommersiell prägel. Under dessa förhållanden borde rätten vara restriktiv när det kommer till utredande åtgärder rörande processmaterialet.

Om domstolen medelst processledning eller med andra utredande åtgärder som har för avsikt att komma till rätta med en rättslig brist rörande parts utredning, finns alltid risken att detta missgynnar enskild motpart. Ett sådant handlande av domstolen måste anses strida mot förvaltningsdomstolarnas och förvaltningsprocessens funktion. Även om processledande åtgärder vidtas av rätten med syfte att hjälpa enskild gentemot offentlig motpart finns det i invändningsmål ytterligare en enskild part. Denne riskerar då att missgynnas med anledning av rättens processledande åtgärder. Att enskild riskerar att missgynnas på likande vis rimmar illa med förvaltningsprocessens funktion.

Om några utredande åtgärder blir aktuella från domstolens sida, torde dessa stanna vid materiell processledning avseende språkliga brister. Ett ansvar för att komma till rätta med språkliga brister och klargöra vad part verkligen vill åvilar samtliga domstolar, förvaltningsdomstol såsom allmän.

Förekomsten av de fall när rätten ex officio för in utredning måste med anledning av detta vara lätträknade. Att rätten i dessa mål beaktar och

grundar sitt avgörande på omständigheter vilka part ej åberopat framstår som mindre sannolikt med beaktande av förvaltningsprocessens funktion såsom att erbjuda enskild rättsskydd.

Några processuella fördelar för enskild avseende officialprincipen kan inte skönjas enbart med anledning att processen handläggs enligt FPL. Tanken att officialprincipen är synonym med mål som handläggs enligt FPL torde leda tanken fel, eftersom principen gäller i samtliga processer, i varierande omfattning. Hur omfattande officialprincipens tillämpning är varierar efter målets beskaffenhet. Invändningsmålets karaktär verkar innebära att rätten tillämpar officialprincipen restriktivt.

Förord

Till Sigge.

Lunds Universitetsbibliotek 2013-05-28

Förkortningar

Ds	Departementsserien
FT	Förvaltningsrättslig tidskrift
FL	Förvaltningslag (1986:223)
FPL	Förvaltningsprocesslag (1986:223)
JO	Justitieombudsmannen
JT	Juridisk tidskrift
MIG	Migrationsöverdomstolens avgöranden
OHIM	The Office of Harmonization for the Internal Market
Prop.	Proposition
RB	Rättegångsbalk (1942:740)
RÅ	Regeringsrättens årsbok
SOU	Statens offentliga utredningar
VitesL	Lag (1985:206) om viten
VML	Varumärkeslag (2010:1877)
WIPO	World Intellectual Property Organization

1 Inledning

”I vilka fall skall domstol avlägsna oklarheter som är av utslagsgivande betydelse för målets avgörande och i vilka fall skall domstolen i stället låta en part som brustit i sin utredningsplikt bära följden av sin underlåtenhet eller oförmåga?”

Denna fråga ställde sig Gustaf Petrén i sin artikel ”Förvaltningsdomstols utredningsplikt” från 1977 och är fortfarande aktuell. Rolfördelningen mellan part och domstol har länge varit föremål för diskussioner i juridisk doktrin.¹ Frågeställningar kring vilka omständigheter som föranleder domstol att tillgodose partsintressen genom processledning eller andra utredande åtgärder leder inte sällan till komplexa resonemang hänförliga till civilprocessens och förvaltningsprocessens egentliga funktion. Domstolens verksamhet i detta avseende är hänförlig till officialprincipen, vilken beskriver och sammanfattar domstolens roll avseende ansvaret för utredningen och materialet i en process.

Civilprocessen är kontradiktorisk. Grundtanken med den kontradiktoriska modellen är att parterna som har tagit en tvist till domstol även skall dominera processen inför rätten. Kontradiktion innebär att parter säger emot varandra. Genom denna dialog i processen uppmuntras parterna till utredning och argumentation, vilket i sin tur berikar utredningsmaterialet. Det är parterna som genom sina yrkanden och åberopande av faktaförhållanden bestämmer tvistens yttre ram. Det kontradiktoriska förfarandet ger att det är parterna, inte rätten, som bestämmer vad som skall prövas i en tvist. Domstolen är rättsligt förhindrad att pröva annat underlag och döma över annat än det som ryms inom den ram som bestämts av parterna. Rätten skall avgöra målet inom den bestämda ramen med tillämpning av civilrättsliga regler domstolen finner relevanta för tvistens lösning, enligt principen *jura novit curia*.² Gränserna för domstolsprövningens omfattning framgår av 17 kap. 3 § RB, vilken utgör en förbudsregel riktad till domstolen. Modellen är främst utformad med de dispositiva tvistemålen i åtanke.³ Vad gäller de indispositiva tvistemålen gäller vissa undantag från förbudsregeln ovan, dessa medför emellertid inte att det kontradiktoriska förfarandet ersätts av ett inkvisitoriskt sådant.⁴ Även i indispositiva tvistemål har parterna det primära ansvaret för att anskaffa och förebringa processmaterial. Domstolen skall endast

¹ Se exempelvis Westberg, s. 23

² Ekelöf, s. 39

³ Westberg, s. 30

⁴ SOU 1982:26 s. 129

ingripa när processmaterialet är ofullständigt, felaktigt eller missvisande.⁵

Förvaltningsprocessen var tidigare med vissa undantag en enpartsprocess där den enskilda saknade motpart. Förfarandet präglades i stort av officialprincipen, där domstolen utöver att döma i målet även företrädde det allmänna under processen. Detta innebar att förvaltningsprocessen närmast kunde liknas vid en inkvisitorisk process, där domstolen dominerade processen istället för den enskild part.

Efter införandet av en tvåpartsprocess har enskild fått en motpart i form av en myndighet vilken företräder det allmänna. Efter reformen är det parterna som skall svara för utredningen och processmaterialet genom sin dialog, likt förfarandet i den allmänna processen. Reformen innebär att den kontradiktoriska principen kommit att prägla förvaltningsprocessen, till förmån för den tidigare som uppvisade liketer med den inkvisitoriska processen. Officialprincipen skall dock enligt förarbetena även efter reformen prägla förvaltningsprocessen, för att garantera materiellt riktiga domar. 8 § FPL stadgar att rätten skall tillse att mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver, bestämmelsen ger uttryck för officialprincipens ställning i förvaltningsprocessen. Enligt förarbetena till FPL har förvaltningsdomstol som främsta funktion att verka som ett organ för den enskildes rättsskydd. En grundläggande förutsättning för att kunna garantera enskilds rättssäkerhet är förvaltningsdomstols möjlighet att kunna leverera materiellt riktiga avgöranden.⁶ En förutsättning för korrekta avgöranden är tillgången till ett fullgott beslutsunderlag för domstolen. Beslutsunderlagets kvalitet och kvantitet är beroende av utredningen i målet.

Officialprövningsprincipen skall enligt förarbetena verka som en garant för ett sådant kvantitativ och kvalitativt processmaterial och skall tillämpas av förvaltningsdomstolarna.⁷ I sin mest renodlade form innebär principen att domstolen ytterst ansvarar för att utredningen i målet blir så fullständig som erfordras för att ett riktigt beslut skall kunna tas. Med anledning av detta är domstolen ej bunden av parternas processhandlingar.⁸ Domstolen är enligt principen inte bunden av parts medgivanden, erkännanden och vitsordande samt att rätten kan avgöra målet på grunder som inte uttryckligen åberopats av part och med beaktande av bevisning den själv hämtat in.⁹ Enkelt uttryckt innebär

⁵ SOU 1982:26 s.129

⁶ Prop. 1971:30, Del 2, s. 72

⁷ Prop. 1971:30, Del 2, s. 291

⁸ Dahlgren SvJT, s. 392

⁹ von Essen, Processramen, s. 110

officialprövningsprincipen att rätten skall eller får vara självständigt verksam i en process.¹⁰

Att domstolen ytterst ansvarar för utredningen är uttryck för förvaltningsprocessens grundläggande syfte, nämligen att säkerställa enskilds rättssäkerhet. Skulle parterna ensamt ansvara för utredningen ligger det i farans riktning att materiellt riktiga domar ej uppfylls. Möjligheten att enskild processar för andra ändamål än en materiellt riktig dom kan naturligtvis inte uteslutas.

Vid en första anblick finns det anledning att sluta sig till uppfattningen som gör gällande att tillämpningen av officialprincipen är mer omfattande i förvaltningsprocessen än i civilprocessuella mål vid allmän domstol.

1.1 Syfte

FPL tillämpas i första hand av förvaltningsdomstolarna. FPL skall utöver detta i vissa delar även tillämpas av Patentbesvärslagen, i överklagandemål enligt lag om Patentbesvärslagen (1977:729). Bestämmelsen om förvaltningsdomstols utredningsansvar enligt 8 § FPL är en sådan bestämmelse.

Då ett beslut taget av Patent och registreringsverket, förkortat Patentverket, i ett invändningsmål rörande exempelvis registrering av varumärke överklagas prövas detta av Patentbesvärslagen som första domstolsinstans. Invändningsmål består av två enskilda parter samt Patentverket som beslutsfattande myndighet. I likhet med ett hävningsförfarande inför allmän domstol vill invändaren på olika grunder enligt varumärkeslagen (2010:1877), förkortad VML, förhindra motparten att använda ett specifikt kännetecken. Förfarandet uppvisar i detta avseende likheter med ett tvistemål som handläggs enligt de civilprocessuella regler som rättegångsbalken (1942:740), förkortad RB, stadgar.

Innebär då Patentbesvärslagens handläggning av ett invändningsmål att andra processuella effekter hänförliga till officialprincipen uppstår än om målet hade kommit att handläggas enligt reglerna i RB, vilka tillämpas i civilprocessen? Vad kan dessa effekter i så fall komma att innebära för parterna i ett invändningsmål? Påverkar målets karaktär såsom tvistemålslikt bedömningen i något avseende, och om så är fallet på vilka grunder kan ett mål anses uppvisa tvistemålslika drag?

Intentionen med framställningen nedan är att utreda dessa frågor.

¹⁰ Ekelöf, Rättegång I s. 69

1.2 Avgränsning

Karaktären av ett förvaltningsmål har betydelse för vilka processuella effekter som uppstår. Kommande framställning skall utreda processuella effekter i anslutning till officialprincipen. Men målets karaktär får betydelse och ger upphov även till andra processuella effekter. Förvaltningsmåls karaktär har i Högsta förvaltningsdomstolens praxis varit avgörande för bedömningen huruvida ett avgörande skall ges negativ rättskraft eller ej. Vidare har förvaltningsmåls karaktär visat sig vara avgörande i bedömningen huruvida det skall förekomma en återopsörda inom förvaltningsprocessen. Processuella effekter avseende till rättskraft eller förekomsten av återopsörda kommer inte att behandlas i framställningen. Eftersom jag inte kunnat se någon för frågeställningen betydelsefull koppling mellan de olika effekterna lämnas dessa områden utanför kommande framställning.

Vad gäller invändningsmål och övriga vägar som finns att tillgå för att häva en immaterialrättslig registrering har jag begränsat framställningen till att omfatta de som handläggs av det svenska rättsväsendet.

1.3 Metod och material

I kommande framställning tillämpas den juridiska metoden. Genom studiet av de traditionella rättskällorna – lag, lagförarbeten, praxis samt doktrin är min förhoppning att en klar bild om vad som utgör gällande rätt inom det valda området framträder. För att kunna uppfylla syftet med uppsatsen anser jag denna metod vara den mest lämpliga. Under arbetets gång har jag visserligen kommit till insikten att frågor kring domstolens tillämpning av officialprincipen behandlas med försiktighet i såväl lagförarbeten samt i de olika domskälen. Ofta möter man korfattade beskrivningar och konstlade uttryck i såväl domskäl som propositioner. Detta beror rimligtvis på ämnets komplexitet. Med anledning av att olika förvaltningsmål uppvisar stora olikheter torde det vara svårt att ange några generella riktlinjer rörande officialprincipens tillämpning. Tydliga risker med användningen av en renodlad juridisk metod framträder då. Med anledning av detta har jag utöver en sådan metod även försökt beakta teleologiska överväganden rörande förvaltningsprocessen syfte och funktion.

Vad gäller studiet av praxis skall uppmärksammas att Patentbesvärsträttsens avgöranden sällan prövas i sista instans, Högsta förvaltningsdomstolen. Att Patentbesvärsträtten inte är sista instans bör uppmärksammas vid studiet av dess praxis. Officialprincipen är ingen unik princip som enbart tillämpas av Patentbesvärsträtten. Att Högsta

förvaltningsdomstolen i vissa fall skulle komma till annan slutsats än Patentbesvärsträtten går inte att utesluta.

För att få en klarare bild angående tillämpningen av officialprincipen måste annan relevant förvaltningsrättslig praxis än den rörande invändningsmål beaktas. Relevant praxis är sådan som ger vägledning kring tillämpningen av officialprincipen, och hur målets beskaffenhet enligt 8 § FPL kan förklaras.

De ansökningsförfarande som ger upphov till invändningsmål är gemensamt för flertalet immateriella rättigheter. Invändningsförfarandet följer samma regler, dock finner man aktuella regler under respektive immaterialrättslig reglering. För att få ett bättre flyt i kommande framställning har jag valt att utgå ifrån den varumärkesrättsliga regleringen. Att ha i åtanke är att målets beskaffenhet givetvis kan komma att påverkas olika av vilken immateriell rättighet som är föremål för invändningsmålet. Ett patentmål rörande läkemedel torde i många fall präglas av ett större allmänintresse än ett mål om varumärke. Hur detta kan komma att påverka målets beskaffenhet framgår nedan.

1.4 Disposition

Inledningsvis skall en kortfattad redogörelse göras kring varumärkesrätten med fokus på hur förfarandet ser ut vid registrering samt hävning av rättigheten. Vägarna som finns att tillgå vid hävning av varumärke har betydelse för kommande framställning. Eftersom olika processuella effekter blir relevanta beroende på vilken väg som väljs är detta av betydelse. Efter detta skall en redogörelse för syftet och funktionen med förvaltningsprocessen samt förvaltningsdomstols roll göras. Kunskap kring detta är centralt för att förstå tillämpningen av olika processuella principer.

Innan utredningsansvaret i förvaltningsprocessen beskrivs måste innebörden av officialprincipen beskrivas. Vad som utgör utredningen i ett mål måste även utredas. En beskrivning av hur utredningsansvaret gestaltar sig i den allmänna processen skall vidare göras. Detta kommer att få betydelse vid jämförelsen av de olika processerna och de olika processuella principerna.

2 Kort om varumärkesrätt

Ett fungerande skydd för immateriella tillgångar är centralt för aktörer på rådande marknad, inberäknat skyddet för varumärken. Den samtida marknaden präglas av ett ständigt informationsflöde, där kommersiella aktörer med relativt enkla medel kan nå en stor grupp konsumenter via otaliga tillika gränslösa kanaler. Värdet av ett varumärke är grundläggande för dess funktion på marknaden, med investeringar i form av varumärkesbyggande åtgärder som följd. Varumärken utgör idag en självständig tillgång, inte sällan med ett mycket högt värde. Detta påkallar ett internationellt fungerande varumärkesskydd för rättighetshavare.

Även historiskt har behovet av ett skydd gjort sig gällande, varför området hör till ett av immaterialrättens äldsta rättsområden. Först 1884 kom emellertid Sveriges första varumärkeslag, i samarbete med övriga nordiska länder. VML utgör den nu gällande nationella författningen.

2.1 Skyddets innebörd och omfattning

Ett giltigt varumärkesskydd innebär att innehavaren av varumärket har ensamrätten till detta. Ensamrättens innehåll och dess omfattning framgår av 1 kap. 10 § VML. Bestämmelsen stadgar att ingen annan än innehavaren, utan dennes tillstånd får använda tecken som är identiska eller liknar varandra och samtidigt ingår i samma varuslag eller liknade varuslag. Vidare stadgar lagrummet ett renomméskydd, vilket ger innehavaren av ett varumärke möjligheten att förbjuda användningen av ett tecken som här i landet är känt inom en betydande del av omsättningskretsen oavsett om det rör identiska eller liknande varor och tjänster. Användningen av kännetecknet skall ske i näringsverksamhet för att skyddet skall gälla. Kränkning av denna ensamrätt utgör enligt VML varumärkesintrång.

Enligt VML och närliggande immaterialrättslig lagstiftning kan rättighetshavare vid intrång använda sig av en rad sanktioner för att få intrånget att upphöra. Den kanske viktigaste sanktionen för att hindra ett otillbörligt användande är möjligheten att föra en förbudstalan förenad med vite. Skadestånd, förbud vid vite samt säkerhetsåtgärder i form av beslag och förverkande av intrångsföremål är andra åtgärder som står rättighetshavare till buds.

2.2 Skyddets uppkomst

Varumärkesskydd uppkommer genom registrering alternativt genom inarbetning i näringsverksamhet. Att skydd skall kunna uppstå genom inarbetning motiveras med varumärkesrättens nära släktskap med den allmänna konkurrensrätten.¹¹ Skyddets geografiska omfattning bestäms av på vilken väg varumärkesskydd erhållits. För att uppnå giltigt varumärkesskydd i Sverige finns det fyra olika tillvägagångssätt: genom registrering av ett nationellt varumärke hos Patentverket, genom inarbetning i Sverige, genom registrering av ett internationellt varumärke enligt Madridprotokollet hos WIPO eller genom registrering av ett gemenskapsvarumärke hos OHIM i Alicante. Registrering hos WIPO ger skydd i ett eller flera länder som är anslutna till Madridprotokollet. Registrering av ett gemenskapsvarumärke ger vilket namnet avslöjar skydd inom hela EU.

2.3 Skyddets upphörande

En viktig princip inom varumärkesrätten är att någon tidsbegränsning rörande ensamrätten inte finns. Detta med anledning av att varumärkesrätten inte skapar monopol för tillverkningen eller försäljningen av en vara. Det står envar fritt att tillverka eller sälja varor, så länge ingen annans ensamrätt kränks. Enligt 2 kap. 32 § VML gäller registreringen av ett varumärke från ansökningsdagen och tills tio år gått från registreringsdagen. Registreringen kan därefter förnyas ett obegränsat antal gånger, om tio år i taget. En giltig varumärkesrätt kan i teorin vara för evigt. Det går dock att släcka en varumärkesrätt på andra vägar än genom en icke förnyad registrering.

2.3.1 Hävning

3 kap. VML stadgar bestämmelser kring hävning av varumärke. Hävning kan ske helt eller delvis, på administrativ väg eller genom dom. Grunder för hävning kan vara dels ursprungliga brister samt senare uppkomna omständigheter. Ursprungliga brister innebär enligt 3 kap. 1 § VML att varumärket registrerats i strid med de förutsättningar VML stipulerar. Senare omständigheter vilka kan utgöra grund för hävning är enligt 3 kap. 1 § 2 st. bristande användning, degeneration, vilseledande samt att varumärket strider mot annan författning eller goda seder. Några tidsfrister gällande anhängiggörande av en hävningstalan finns ej, och grunderna för hävning kan uppstå långt efter det aktuella varumärket registrerades.

¹¹ Levin, lärobok i immaterialrätt s. 400

2.3.1.1 Administrativ hävning

Administrativ hävning eftersträvar att utgöra ett snabbt och billigt system för att kunna få en varumärkesregistrering hävd som uppenbart saknar förutsättningar att kvarstå. Syftet med förfarandet är att göra det enklare för små och medelstora företag att bevaka sina immateriella rättigheter, då dessa oftast har en begränsad kunskap kring förfarandet vid allmän domstol.¹² Förfarandet är utformat med två typfall i åtanke.¹³ Det första fallet är då ett varumärke har registrerats trots att ett relativt registreringshinder av den typ Patentverket normalt sett inte beaktar fanns vid tidpunkten för registrering. Inarbetade rättigheter är exempel på ett sådant relativt hinder. Det andra typfallet enligt förarbetet är när det inte föreligger något tvivel att det registrerade varumärket ej uppfyller kravet på användning. Förfarandet vid en ansökan om administrativ hävning framgår av 3 kap. VML. Hävningsansökan skall göras hos Patentverket. Om verket tar upp ansökan till prövning skall verket förelägga innehavaren av registreringen att yttra sig över hävningsansökan. Medges ansökan eller avstår innehavaren att svara skall Patentverket häva registreringen i fråga. Innehavaren skall enligt VML ha möjlighet att begära återvinning vid tingsrätt om hävning sker med anledning av att innehavaren ej bestrider i tid eller annars inte inkommer med yttrande. Bestrids ansökan av innehavaren kan sökanden begära att ärendet överlämnas till tingsrätt.

2.3.1.2 Judiciell hävning

Vid mer komplicerade tvister kring hävning av varumärke, exempelvis när part som önskar föra talan om hävning har vetskap om att innehavaren av ett registrerat varumärke kommer att motsätta sig talan kvarstår vägen att väcka talan vid allmän domstol genom stämningsansökan om hävning. Allmänna civilprocessuella regler blir då tillämpliga.¹⁴ Reglerna om fullgörelse- och fastställsetalan är emellertid inte direkt tillämpliga.¹⁵ Talan om hävning görs med åberopande av bestämmelserna kring talan om hävning i VML.

2.3.2 Invändningsmål

Hävning av varumärkesregistrering kan även göras genom ett invändningsförfarande. Enligt 2 kap. 24 § VML får invändning göras mot en varumärkesregistrering som kungjorts av Patentverket. Invändningen skall ha inkommit till verket inom 3 månader från kungörelsedagen. Den som ansökt om registrering skall underrättas om någon invändning inkommer samt ges tillfälle att yttra sig. Finner

¹² Prop. 2009/10:225 s. 221

¹³ Prop. 2009/10:225 s. 223

¹⁴ Prop. 2009/10:225 s. 247

¹⁵ Prop. 2009/10:225 s. 245

Patentverket att åberopade grunder i invändningen medför att hinder mot registrering föreligger enligt 2 kap. 4-10 §§ VML, skall verket häva registreringen helt eller delvis. Patentverkets slutliga beslut med anledning av invändningen, om den skall kvarstå eller hävas, får enligt 10 kap. 10 § 3 st. VML överklagas till Patentbesvärsrätten inom två månader. Saklegitimerade är enligt samma bestämmelse enbart invändaren samt varumärkesinnehavaren. Patentbesvärsrättens beslut överklagas enligt 10 kap. 10 § 4 st. till Högsta förvaltningsdomstolen. Vid överklagande till Högsta förvaltningsdomstolen skall 35-37 §§ FPL tillämpas vilket innebär att prövningstillstånd krävs. I praktiken är det sällan Högsta förvaltningsdomstolen tar upp immaterialrättsliga mål till prövning.¹⁶

Motsvarande reglering återfinns i närbesläktade immaterialrättsliga rättigheter.

2.3.2.1 Prövningen i Patentbesvärsrätten

Domstolens verksamhet regleras främst i lag om Patentbesvärsrätten (1977:728) samt förordning med instruktion för Patentbesvärsrätten (1988:346). Enligt den förstnämnda skall ifråga om måls anhängiggörande och handläggning, 3-6, 8, 10-14, och 17-19 §§ FPL tillämpas. Patentbesvärsrätten skall med anledning av detta tillämpa bestämmelsen i 8 § FPL om förvaltningsdomstolars utredningsskyldighet vid handläggningen av ett ärende istället för motsvarande civilprocessuella regler i RB vilka annars tillämpas av de allmänna domstolarna i immaterialrättsliga mål.

¹⁶ www.pbr.se/ompbr.htm

3 Allmän domstols utredningsansvar

42 kap. 8 § RB stadgar rättens utredningsansvar under förberedelsen i tvistemål. Rätten skall här, allt efter målets beskaffenhet, verka för att tvistefrågorna blir klarlagda och att parterna anger allt som de vill åberopa i målet samt genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Under huvudförhandling stadgar 43 kap. 4 § RB regler om rättens materiella processledning under huvudförhandlingen. Enligt paragrafen åligger det rätten att se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver samt att inget onödigt dras in i målet. Genom frågor och påpekanden skall rätten försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs. Enligt 42 kap. 3 § RB skall rätten avhjälpa brister i en stämningsansökan. Av bestämmelserna framgår det att målets beskaffenhet är avgörande för omfattningen av domstolens processledande verksamhet. Vad som åsyftas med målets beskaffenhet är om målet är dispositivt eller indispositivt.¹⁷ Vidare utgör förekomsten av ombud och dess skicklighet en faktor som påverkar processledningens omfattning i tvistemål.¹⁸ Processledning skall enligt förarbetena ske under stort hänsynstagande till det enskilda målets och den enskilda situationens karaktär.¹⁹

I ett dispositivt tvistemål råder i princip frihet för parterna att själva fritt bestämma över processen och dess föremål, rätten är bunden av kärandens yrkanden samt svarandens medgivanden och får inte grunda domen på någon annan omständighet än vad som åberopats av parterna.²⁰ För de dispositiva tvistemålen finns viktiga begränsningar i fråga om rättens möjlighet att självmant föranstalta om bevisning.²¹ Dessa förhållanden är av avgörande betydelse för rättens processledande verksamhet. I dispositiva tvistemål skall processledningen i princip begränsas till de fall då parterna behöver hjälp att klara ut vad de vill yrka och åberopa samt vilken bevisning de vill förebringa.²² Domstolen skall med andra ord i första hand ingripa för att avhjälpa otydligheter eller ofullständigheter i det som parterna anför, men måste även i speciella situationer kunna föranleda parterna att omformulera yrkanden, föra in nya grunder och ny bevisning.²³

¹⁷ Prop. 1986/87:89 s. 103 ff.

¹⁸ Prop. 1986/87:89 s. 107

¹⁹ Prop. 1986/87:89 s. 105

²⁰ 17 kap. 3 § RB, Prop. 1986/87:89 s. 105

²¹ 35 kap. 6 § RB, Prop. 1986/87:89 s. 106

²² Prop. 1986/87:89 s. 106

²³ Prop. 1986/87:89 s. 106

Att fastställa konkreta exempel i lagtexten när rätten skall agera processledande torde inte låta sig göras, utan domstolen måste i varje enskilt fall överväga om det är förenligt med domstolens opartiskhet och intresset av att undvika onödigt vidlyftiga processer.²⁴ Att rätten exempelvis tar upp frågan om part har några alternativa grunder part vill åberopa vid sidan av de av redan åberopade torde således enbart komma ifråga då det framstår som att parten av misstag eller förbiseende underlåtit att åberopa de aktuella förhållandena.²⁵

I indispositiva tvistemål får parterna ej träffa förlikning om saken. Att parterna ej får träffa förlikning motiveras av att det ansetts olämpligt att överlåta åt parterna att själva fullt ut beakta alla intressen som är berörda i målet.²⁶ Som konsekvens av detta har rätten större möjligheter att infordra annat material i målet än vad parterna åberopat, rätten kan även i sin dom ta hänsyn till andra omständigheter än de parterna åberopat. Detta påverkar onekligen rättens processledande verksamhet i en vidgande riktning. Att processen har en inkvisitorisk karaktär i de indispositiva målen är det emellertid inte frågan om, utan det är förhandlingsprincipen som primärt skall prägla processen. Tanken i de indispositiva målen är parterna skall ha ett förstahandsansvar för utredningen ungefär som i de dispositiva målen.²⁷ Även i de indispositiva målen skall den processledande verksamheten ske med varsamhet för att rätten skall undvika misstankar om opartiskhet. Det är först när parterna inte vill eller är oförmögna att själv ta fram tillräckligt material för målets avgörande som rätten självmant bör gå utöver de grunder part åberopat eller på egen hand föranstalta om bevisning i indispositiva tvistemål.²⁸

Vad gäller brottmål finns ingen uttrycklig lagregel om rättens processledning under förberedelsen då målen oftast är tillräckligt förberedda i och med förundersökningen. 46 kap. 4 § RB stadgar att rätten skall se till att målet blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver och att inget onödigt dras in i målet samt att genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i de uttalanden som görs. Då parterna i ett brottmål i regel företräds av jurister ges goda förutsättningar för att utredningen i ansvarsfrågan blir fullständig utan processledning av rätten.²⁹ Likt de indispositiva målen är det parterna som i första hand skall ansvara för utredningen. Om rätten uppmärksammar att komplettering av inte rent formell beskaffenhet rörande utredningen är påkallad, bör rätten i första hand göra parterna uppmärksamma på detta och låta överlåta åt parterna att själva föra in det nya materialet i målet. Först om parterna ej

²⁴ Prop. 1986/87:89 s. 106

²⁵ Prop. 1986/87:89 s. 106, se även von Essen, Processramen s. 222

²⁶ Prop. 1986/87:89 s. 108

²⁷ Prop. 1986/87:89 s. 108

²⁸ Prop. 1986/87:89 s. 108

²⁹ Prop. 1986/87:89 s. 108

hörsammar detta bör rätten ex officio ta in materialet.³⁰ I förarbetena anförs att processledning till förmån för den tilltalade principiellt sett är avsevärt mindre betänklig än processledning till förmån för åklagaren, särskilt som rätten ändå har möjlighet att fria en tilltalad på en grund denne inte åberopat.³¹

Även vid hantering av domstolsärenden åligger det enligt 12 § lagen om domstolsärenden (1996:242) domstolen att tillse att ärendet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver samt att inget onödigt dras in i ärendet. Rätten skall genom frågor och påpekanden försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Vid hantering av domstolsärenden utgör partsställningen en viktig faktor vid bestämmandet av domstolens processledande verksamhet. I ärenden där två enskilda är motparter till varandra bör domstolen vara restriktiv med utövande av materiell processledning, och noga överväga huruvida sådan verksamhet är förenlig med domstolens opartiskhet.³² Endast med stor återhållsamhet bör rätten komplettera utredningen ex officio vid hantering av domstolsärenden och överlämna ansvaret för processmaterialet på parterna. I synnerhet gällande utredning som kan vara till nackdel för enskild bör domstolen vara försiktig med eventuell processledning.³³

³⁰ Prop. 1986/87:89 s. 109

³¹ Prop. 1986/87:89 s. 109

³² von Essen, Processramen, s. 224

³³ Prop. 1995/96:115 s. 155

4 Förvaltningsprocessen

Förvaltningsprocessens funktion och förvaltningsdomstolarnas roll skall förklaras för att bättre kunna svara på framställningens frågeställningar.

4.1 Förvaltningsprocessens funktion

FPL skall kunna tillämpas av förvaltningsdomstolarna på en mängd olika måltyper, som konsekvens av detta har det ansetts nödvändigt att reglerna i FPL ger förvaltningsdomstolarna större handlingsfrihet än vad de allmänna domstolarna ges i enlighet med RB.³⁴ Med anledning av den breda målfloran inom förvaltningsprocessen är det inte helt enkelt att fastslå dess generella funktion och syfte.

Sedan tvåpartsreformens inträde har förvaltningsprocessen i doktrin beskrivits såsom ett medel att slita tvister mellan enskilda och offentliga subjekt, under materiell processledning av domstolen.³⁵ Beskrivningen har kritiserats med anledning av att den för tankarna till funktionen med tvistemålsprocessen i allmän domstol. Beskrivningen med detta argument inte vara helt korrekt avseende flertalet förvaltningsmål.³⁶ Exempel på skillnader mellan de olika processerna står att finna i dels föremålet för processen samt grunden för partsställningen. Tvistemål i allmän domstol rör inte sällan frågor om betalningsförpliktelser, där käranden anser sig berättigad till ersättning med stöd av civilrättslig lagstiftning.

Ersättningsanspråk föranleder förvisso processer även i förvaltningsrätten, exempelvis i de fall enskild grundar anspråk med stöd i offentligrettslig lagstiftning kring socialförsäkring. Om ersättning skall utgå avgör primärt förvaltningsmyndighet, där denna bedömer huruvida förutsättningarna för en viss rättsföljd enligt gällande rätt kan anses uppfyllda. Enskild kan efter denna bedömning föra besvär över beslutet vid förvaltningsdomstol. I domstolsförhandlingen anses då myndighetens medverkan inte alltid motiverad, med anledning kring hur denne först beslutade i ersättningsfrågan.³⁷ I civilprocessen där tvist rör ersättningsanspråk torde svarandens medverkan aldrig anses omotiverad, eftersom det tvistiga är själva frågan och inte tillämpningen av en författning.³⁸

³⁴ Prop. 1971:30, Del 2, s. 291

³⁵ Dahlgren SvJT, 402 ff., Dahlgren JT, s. 243 ff.

³⁶ von Essen, Processramen, s. 25

³⁷ Prop. 1995/96:22 s. 80

³⁸ von Essen, Processramen s. 25

Ytterligare exempel vilka talar emot beskrivningen av processens funktions såsom slitande av tvist står att finna i de förvaltningsmål vilka rör icke ekonomiska förmåner samt mål som rör skyldigheter eller ingripanden.

Vissa förvaltningsmål uppvisar likheter med mål i straffprocessen. Mål gällande exempelvis återkallelse av körkort med anledning av brottslig gärning, återkallelse av läkarlegitimation, disciplinpåföljder för hälso- och sjukvårdspersonal, beslut om förelägganden med hot om vite samt beslut om skattetillägg är exempel på förvaltningsmål vilka uppvisar liknande drag med de i straffprocessen. Ur detta perspektiv ligger det nära till hands att beskriva förvaltningsprocessens funktion såsom ett medel för att avgöra huruvida enskild skall träffas av en sanktion för ett otillåtet handlande. Enligt praxis är det emellertid fråga om ansvar olikt det i straffprocessen.

I ett mål³⁹ rörande återkallelse av läkarlegitimation har Högsta förvaltningsdomstolen anfört att den sanktion som träffar enskild i form av återkallad läkarlegitimation verkligen uppvisar likheter med ett straff, men att huvudsyftet med återkallelsemöjligheten är att skydda allmänheten mot yrkesutövare som av olika skäl är oförmögna att utöva yrket på ett godtagbart sätt. I mål rörande återkallelse av serveringstillstånd har Högsta förvaltningsdomstolen betonat sanktionens funktion som den att tillgodose det allmänna intresset av ordning och nykterhet samt att skydda samhället mot skadeverkningar av dåligt skötta restauranger.⁴⁰ I RÅ 2001 ref. 26 hade instanserna att bedöma huruvida förbud för person att ta emot andras underåriga barn i sitt hem skulle upprätthållas. Högsta förvaltningsdomstolen anförde att det aktuella förbudet inte utgör en reaktion mot begångna gärningar eller tidigare visat klandervärt beteende, utan istället utgör en åtgärd i syfte att för framtiden skydda barn mot att hamna i situationer där deras hälsa och utveckling äventyras.

Att det offentlighetsrättsliga vitet uppstår likheter med de straffrättsliga sanktionerna var uppfattningen i äldre rätt.⁴¹ Bestämmelser kring förelägganden med hot om vite är vanligt förekommande i förvaltningsrättsliga författningar. Tillsynsmyndigheter får enligt bestämmelserna meddela de förelägganden och förbud som krävs för att författningarna skall efterlevas, och dessa får förenas med hot om vite.⁴² Närmare bestämmelser kring vitessanktionens verkställighet återfinns i lagen om viten (1985:206), här efter VitesL. Nämnda lag är tillämplig på viten som enligt lag eller annan författning får föreläggas av myndigheter.⁴³ För att vitessanktionen skall fungera effektivt

³⁹ RÅ 1990 ref. 64

⁴⁰ RÅ 1994 ref. 88

⁴¹ Skarstedt, s. 86

⁴² Se exempelvis plan och bygglagen (2010:900) 11 kap. 1 § 6 p

⁴³ 1 § VitesL

regleras sällan till vem ett vitesföreläggande skall riktas i lagtexten, dock skall adressaten ha en faktiskt och rättslig möjlighet att efterkomma ett föreläggande.⁴⁴ Ett föreläggande kan vidare riktas till flera personer, fysiska som juridiska.⁴⁵ Vitessanktionen används nu främst inom förvaltningsrätten som ett medel för att framtvunga iakttagande av slutliga beslut.⁴⁶ Med anledning av vitessanktionens karaktär såsom ett verkställighetsmedel, torde inte vitessanktionen anses uppbära likheter med utkrävande av ansvar likt det i straffprocessen.⁴⁷ Det kan konstateras att beskrivningen av att ett förvaltningsmåls primära funktion ej bör beskrivas såsom ett medel för att avgöra huruvida enskild skall träffas av en sanktion.⁴⁸ Intentionen med förvaltningsprocessen i mål vilka ger straffrättsliga associationer torde ej vara att utkräva någon form av ansvar, utan istället upprätthålla relevant offentligrättslig reglering.

Förvaltningsprocessen präglas av att det i bakgrunden till denna finns offentligrättsliga regler vilka syftar att skydda eller främja allmänna intressen. Att dessa intressen värnas och säkerställs tillgodoses av olika förvaltningsmyndigheter genom tillstånds- och tillsynsbeslut. Dessa beslut kan i regel överklagas till förvaltningsdomstol. Är enskild missnöjd, eller taleberättigad, kan dessa genom ett överklagande initiera en kontroll av huruvida förvaltningsmyndighet tillämpat lagen rätt eller agerat inom sin befogenhet. Förvaltningsdomstols kontroll skall sedan ske i former som garanterar enskilds rättssäkerhet, där domstolens utredningsansvar utgör ett instrument i processen för att nå detta mål.⁴⁹ Ur denna synvinkel torde förvaltningsprocessen funktion snarast ses såsom kontrollerande i förhållande till myndighetsbeslut, inte som ett medel för att slita tvister eller utkräva ansvar. Förvaltningsmyndigheter får i sin verksamhet vara intressebevakande, medan förvaltningsdomstolarna aldrig skall vara det.⁵⁰ Förvaltningsdomstol skall således i sin dömande verksamhet enbart ha rättsskipande roll.⁵¹

4.2 Förvaltningsdomstols roll

De organ som handhar förvaltningsrättskipningen benämns förvaltningsdomstolar. Enligt departementschefens yttrande i motiven till FPL har förvaltningsdomstol som främsta uppgift att utgöra ett

⁴⁴ Prop. 1984/85:96 s. 24

⁴⁵ Prop. 1984/85:96 s. 24

⁴⁶ Lavin, Viteslagstiftningen, s. 17

⁴⁷ von Essen, Processramen, s. 28

⁴⁸ von Essen, Processramen, s. 29

⁴⁹ von Essen, Processramen, s. 35

⁵⁰ Dahlgren, SvJT, s. 402

⁵¹ Wennergren, SvJT, s. 68

organ för den enskildes rättsskydd, den skall som institution ge garantier för enskilds rättssäkerhet.⁵² En förutsättning för rättssäkerheten på förvaltningens område är möjligheten att genom besvär över myndighets beslut få beslutet överprövat i högre instans.⁵³ Den av domstol utförda överprövningen av förvaltningsbeslut är ej begränsad att till att gälla beslutets rättsenlighet utan skall omfatta avgörandet i dess helhet, således även beslutets lämplighet.⁵⁴ Besvärsprövningen i förvaltningsdomstol skall erbjuda särskilda garantier för att avgörandet skall bli materiellt riktigt. Att förvaltningsdomstolarna intar en fristående ställning i förhållande till samhällsapparaten samt att de normalt har större kompetens än andra besvärsprövande organ på förvaltningens område utgör sådana garantier.⁵⁵ Även utredningen i målen kan enligt förarbetena bli fullständigare och bättre i förvaltningsdomstol än hos andra besvärsprövande organ. Förvaltningsdomstolarnas avgöranden utgör med anledning av denna kompetens och strävan efter materiellt riktiga domar viktig vägledning för förvaltningsmyndigheterna. I synnerhet domstolar som utgör sista instans anses domstolens prejudicerande funktion som dess främsta uppgift.⁵⁶

Att förvaltningsdomstol skall överpröva myndighets beslut innebär ej att denne skall göra en ny prövning av saken, utan istället en efterhandsprövning av vad som beslutats av förvaltningsmyndigheten. Denna prövning skall bestå i huruvida beslutet står i överensstämmelse med tillämpliga rättsregler. Finner förvaltningsdomstolen att så inte är fallet skall denne upphäva eller ändra det av enskild eller offentlig part överklagade beslutet.⁵⁷ Överprövningen innebär att förvaltningsdomstolen har en renodlat rättskipande roll, den skall inte axla den roll förvaltningsmyndighet har ifråga att förverkliga den förvaltningsrättsliga lagstiftningen.⁵⁸

4.3 Införandet av en tvåpartsprocess

På en del viktiga punkter har förvaltningsprocessen och förvaltningsdomstolarnas roll förändrats sedan de ursprungliga lagmotiven. I mitten av 90-talet infördes tvåpartsprocess i förvaltningsprocessen vilket innebar förändringar för domstolens roll. Innan reformen var enpartsmål med vissa undantag⁵⁹ den härskande måltypen inom förvaltningsprocessen. Liksom efter införandet av en

⁵² Prop. 1971:30, Del 2, s. 72

⁵³ Prop. 1971:30, Del 2, s. 72

⁵⁴ Prop. 1971:30, Del 2, s. 72

⁵⁵ Prop. 1971:30, Del 2, s. 72

⁵⁶ Prop. 1971:30, Del 2, s. 72

⁵⁷ Wennergren, SvJT, s. 74

⁵⁸ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 113

⁵⁹ Taxeringsmål, mål om administrativa frihetsberövanden samt socialförsäkringsmål utgjorde tvåpartsmål, se vidare Prop. 1995/96:22 s. 70

tvåpartsprocess stod enskilda intressen mot allmänna sådana, med den skillnaden att det allmänna inte var partsrepresenterat i förvaltningsprocessen. Samtidigt som domstolens roll var att döma skulle den även representera det allmänna. Förfarandet var i detta avseende närmast att likna med en inkvisitorisk process.⁶⁰ Det ankom således på domstolen att anskaffa fullgod utredning för att bevaka de allmännas intresse. Efter reformen och införandet av en företrädare för det allmänna har den kontradiktoriska principen kommit att präglade förvaltningsprocessen. Genom parternas dialog i processen uppmuntras dessa till utredning och argumentation, vilket i sin tur berikar utredningsmaterialet.⁶¹ Detta innebär i sin tur att behovet för domstolens utredningsåtgärder minskar avseende processmaterialet.

Innan tvåpartsreformen arbetade domstolen på egen hand med att inhämta utredning. Detta innebar en risk att domstolen kunde komma att uppfattas som partisk, särskilt i de fall utredningen var till nackdel för enskild.⁶² Efter tvåpartsreformen består parterna av enskild part på ena sidan och en beslutsmyndighet på den andra. Denna utveckling inom förvaltningsprocessen rimmar väl med den rollfördelning mellan förvaltningsmyndigheter och förvaltningsdomstolar som eftersträvas, där domstolens primära funktion beskrivs såsom att överpröva förvaltningsbeslut, ej ompröva dessa.⁶³

4.3.1 Tredjemansinträde i förvaltningsprocessen

Tredjemansinträde innebär att en ny part träder in i en process vid sidan av dem som redan existerar där.⁶⁴ Tredje man tar plats vid sidan av parterna, utan att ersätta någon av dem, varför det ej är fråga om någon partssuccession. I civilprocessen möjliggörs tredjemansinträde enligt reglerna i 17 kap. RB, där bestämmelser kring intervention och kumulation återfinns. Specifika regler kring tredjemansinträde står ej att finna FPL. Denna omständighet utesluter emellertid inte ett tredjemansinträde i förvaltningsprocessen, då denne kan skaffa sig partsställning genom att överklaga ett förvaltningsavgörande som meddelats i en pågående process. I normalfallet är detta den enda möjlighet tredje man kan skaffa sig partsställning i ett mål.⁶⁵ Undantag finns dock i speciallag.⁶⁶

En förutsättning för att kunna överklaga ett beslut är att tredje man kan tillerkännas klagorätt. Förvaltningslagens (1986:223), förkortas FL, 22

⁶⁰ Lavin, 2000, s. 99

⁶¹ Prop. 1995/96:22 s. 78, von Essen, FT s. 31

⁶² Prop. 1995/96:22 s. 78

⁶³ Prop. 1994/95:27 s. 141

⁶⁴ Lavin, Tredjemansinträde, s. 279

⁶⁵ Lavin, Tredjemansinträde, s. 280

⁶⁶ Exempelvis invändningsförfarande enligt VML

§ samt 33 § FPL anger kretsen klagoberättigade. Enligt lagtexten får beslut överklagas av den som beslutet angår, om det har gått henne eller honom emot. Denna allmänt formulerade regel ger inte någon större vägledning i uppgiften att bestämma huruvida klagorätt föreligger. Två krav ställs emellertid upp enligt författningstexten, beslutet skall angå den klagande och beslutet skall ha gått denne emot. Uppfylls kraven föreligger saklegitimation samt kontraritet⁶⁷. Kravet på kontraritet vållar sällan några problem då detta anses uppfyllt när ett beslut är till nackdel för enskild. Vad gäller kravet på saklegitimation ger författningstexten igen vägledning i vilken grad och på vilket sätt enskild skall beröras av ett beslut. Att bestämmelsen är av allmän karaktär är ett medvetet val av lagstiftaren, dess främsta syfte är att klargöra kravet på saklegitimation hos den som anför besvär över myndighets beslut.⁶⁸ Bestämmelsen som i förarbetet beskrivs såsom tämligen intetsägande har denna utformning med anledning av förvaltningsärendens mångskiftande karaktär.⁶⁹ Författningstextens funktion är att klargöra och slå fast kravet på saklegitimation, varefter den närmare bestämningen av de besvärberättigades krets ankommer på rättstillämpningen.⁷⁰ Praxis spelar således en avgörande roll i bedömningen huruvida klagorätt föreligger, vilket är förutsättning för tredje man att inträda i en förvaltningsprocess. Utöver att ett besluts faktiska verkningar måste drabba tredje man, krävs vidare enligt praxis att det aktuella beslutet antingen påverkar vederbörandes rättsställning eller berör ett intresse som på något sätt erkänts av rättsordningen.⁷¹

Det faktum att tredje man kan ha rätt att överklaga ett förvaltningsbeslut innebär således att denne kan vara initiativtagare till att talan väcks i förvaltningsdomstol. Tredje mans rätt att klaga regleras av samma bestämmelse, 22 § FL, som beslutets adressat. Tredje man kan även överklaga ett avgörande av förvaltningsdomstols enligt 33 § FPL, även här under förutsättning att avgörandet skall angå denne samt gått denne emot.

⁶⁷ von Essen, Processramen, s. 212

⁶⁸ Prop. 1971:30, Del 2, s. 399

⁶⁹ Prop. 1971:30, Del 2, s. 393

⁷⁰ Prop. 1971:30, Del 2, s. 399

⁷¹ Lavin, Tredjemansinträde, s. 281 ff.

5 Utredningsansvaret i förvaltningsprocessen

5.1 Allmänt

Enligt 8 § FPL skall domstolen tillse att ett mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Vidare stadgar bestämmelsen att rätten vid behov skall anvisa hur utredningen bör kompletteras samt att överflödiga utredning får avvisas. Lagrummet stadgar domstolens ansvar för utredningens fullständighet och har utformats efter förebild i motsvarande bestämmelser i den allmänna processen.⁷² Domstols uppgifter rörande dess ansvar för processmaterialet, det må vara ett berikande av materialet eller ett begränsande av det, betecknas inom doktrinen som domstolens materiella processledning.⁷³ Med materiell processledning avses främst att domstolen animerar part att berika processmaterialet eller att begränsa det.

Formell processledning tar sikte på domstols verksamhet rörande handläggningsfrågor och processens yttre förlopp, exempelvis att sätta ut tid för förhandling eller dela upp handläggningen i flera frågor medan materiell processledning avser ett berikande eller begränsande av processmaterialet.⁷⁴ Förvaltningsdomstolarna grundar i huvudsak sin processledande verksamhet på 8 § FPL.⁷⁵

5.1.1 Officialprincipen

Officialprincipen utgör en central princip för förvaltningsrätten. 8 § FPL ger uttryck för principen. Även innan principens kodifiering i 8 § FPL gällde den såsom en sedvanerättslig princip inom förvaltningsrätten.⁷⁶ Av principen följer att domstolen har huvudansvaret för utredningen i ett mål samt att den skall eftersträva en allsidig överblick över alla på målet inverkan förhållanden.⁷⁷ Enligt nedan innebär inte detta att domstolen har huvudansvaret för att vidtaga samtliga åtgärder kopplade till utredningen, det är först när brister i parternas utredningsmaterial förekommer rättens ansvar aktualiseras. Således utgör det kontradiktoriska förfarandet grundval för förvaltningsprocessen, ej det inkvisitoriska. Det är parterna som skall dominera processen, inte domstolen. Officialprincipen har stundtals

⁷² Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 145

⁷³ Prop.1995/96:115 s. 112

⁷⁴ SOU 1982:26 s. 101

⁷⁵ von Essen, Processramen, s. 225

⁷⁶ Petrán, FT, s. 154

⁷⁷ Prop. 1971:30, Del 2, s. 529

ställt mot förhandlingsprincipen i processuella resonemang.⁷⁸ Den senare åsyftar de åtgärder avseende utredningen parterna i en process kan utöva av egen kraft samt att det är parterna och inte domstolen som ansvarar för utredningen.

5.1.2 Offialprövningsprincipen

Viss oenighet i doktrinen råder mellan begreppen officialprövningsprincipen och officialprincipen.⁷⁹ Enligt förarbeten till FPL skall officialprövningsprincipen tillämpas i princip samtliga mål i allmän förvaltningsdomstol.⁸⁰ Vad denna princip innebär klargörs emellertid ej. Vad som avses i torde vara i vilken mån rätten har möjlighet att pröva och därmed utreda rättsligt relevanta omständigheter vilka ligger utanför ramen för parts yrkande och åberopande. Av principen följer att rätten ej är bunden av medgivanden, erkännanden och vitsordande, rätten kan således avgöra målet på grunder denna själv införskaffat.⁸¹ Skillnaden mellan officialprincipen och officialprövningsprincipen torde vara att den senare åsyftar rättens möjligheter att på egen hand beakta och grunda avgöranden på omständigheter ej åberopade av part, utan någon egentlig processledning av parterna.

5.1.3 Instansordningsprincipen

Officialprincipen och officialprövningsprincipen innebär att domstol har möjlighet att vid behov berika processmaterialet. En viktig princip i sammanhanget är instansordningsprincipen, som bestämmer en yttre gräns för domstolens aktiviteter i detta avseende.

Instansordningsprincipen innebär att domstol inte får grunda sitt avgörande på annat än vad som yrkats i tidigare instans.⁸² En förutsättning för att nya omständigheter skall få anföras i högre instans är att saken är den samma som tidigare instans prövade. Håller sig talan inom den ramen för den process som talan gett upphov till, kan den i princip ändras såväl till yrkanden såväl som vilka omständigheter som åberopas.

Enligt 29 § FPL medges ett undantag i detta avseende. Bestämmelsen ger uttryck för begreppet *refermatio in melius*. Detta innebär att om särskilda skäl föreligger får rätten även utan yrkande besluta till det

⁷⁸ Se exempelvis Dahlgren, JT

⁷⁹ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 146 samt Dahlgren, SvJT, s. 391

⁸⁰ Prop. 1971:30, Del 2, s. 291

⁸¹ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 146 samt von Essen, Processramen, s. 110

⁸² Prop. 1971:30, Del 2, s. 580

bättre för enskild, förutsatt att detta kan ske utan men för motstående enskilt intresse.⁸³

5.1.4 Utredningen

Officialprincipen innebär enligt tidigare redogörelse att rätten har det yttersta ansvaret för utredningen. Vad utredningen består av är således en central fråga kring en redogörelse för rättens utredningsskyldighet. Vad som omfattas av utredningen anges varken i FPL eller RB. Utredningen måste emellertid anses utgöra mer än enbart bevisningen i ett mål, detta för att utredningsmaterialet i ett mål enbart till viss del utgörs av verkligt bevismaterial.⁸⁴ Merparten av utredningen i ett mål består av material vilket klarlägger vad som är saken, frågan eller gärningen. Liket den allmänna processen består utredningen i ett förvaltningsmål av rättsfakta, bevisfakta samt hjälpfakta. Rättsfakta i ett mål utgörs av omständigheter och förhållanden som är relevanta för en eventuell rättsföljd. Relevanta bevis för styrkandet av dessa rättsfakta kallas bevisfakta. Andra fakta i utredningen kallas hjälpfakta. Med anledning av att rättsfakta ofta utgörs av omständigheter och förhållanden som framträder vid en samlad bedömning av allt tillgängligt material i målet är det ofta svårt att med precision separera rättsfakta och bevisfakta i ett mål.⁸⁵

Vidare har två bestämmelser i RB relevans rörande begreppet utredningen i ett förvaltningsmål.⁸⁶ 35:2 RB stadgar att bevis icke krävs för omständighet vilken är allmänt veterlig. Paragrafen kodifierar i andra meningen principen *jura novit curia*, bevis erfordras ej om vad lag stadgar. Detta specifika utredningsansvar torde inte sällan innebära olika utredningsåtgärder för domstolen.⁸⁷

5.2 Förvaltningsmyndighets utredningsansvar

FL reglerar förvaltningsmyndigheternas⁸⁸ verksamhet och skall tillämpas i princip hos samtliga förvaltningsmyndigheter.⁸⁹ Något

⁸³ Ragnemalm, s.108

⁸⁴ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 149

⁸⁵ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 149

⁸⁶ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 155

⁸⁷ Ragnemalm, FT, 1976 s 226, RÅ 1974 ref. 115

⁸⁸ Med förvaltningsmyndighet avses här organ som organiserats i offentligrättsliga former, såsom riksdagens myndigheter, centrala myndigheter under regeringen, regionala statliga myndigheter samt kommunala nämner. Förvaltningsdomstolarna och regeringen faller utanför begreppet förvaltningsmyndighet. Mer om begreppet förvaltningsmyndighet i Ragnemalm, s. 31

⁸⁹ 1 § FL samt Clevesköld, s.12

uttryckligt lagstöd som stadgar förvaltningsmyndighets utredningsansvar står ej att finna i FL. Förvaltningsmyndigheters skyldighet att tillse så att dess ärenden blir tillräckligt utredda anses emellertid utgöra en underförstådd grundsats inom förvaltningsrätten.⁹⁰ Hur långt denna skyldighet sträcker sig, samt hur ansvaret för utredningsarbetet skall fördelas mellan myndighet och enskild part är enligt förarbetena svårt att ange generellt, utan måste istället bero på ärendets karaktär.⁹¹

Det finns dock regler i FL som ger uttryck för myndigheternas utredningsansvar, om än ej på ett lika konkret sätt enligt det i 8 § FPL. Enligt 7 § FL skall myndigheten beakta möjligheten att själv inhämta upplysningar och yttranden från andra myndigheter, om sådana behövs. Vidare stadgar 4 § FL myndigheters serviceskyldighet, av denna torde det anses följa att myndighet bör ge anvisningar om hur utredningen i ett ärende bör kompletteras när utredningen är bristfällig.

Principen om myndigheters utredningsansvar och myndigheters skyldighet att tillse att ett ärende blir så utrett som dess beskaffenhet kräver har bekräftats av Justitieombudsmannen, härefter JO. I ett beslut kritiserar JO en länsstyrelse för bristande utredning vid handläggning av ett ärende. JO anser att länsstyrelsens handläggning av ett ärende rörande kilometerskatt var all för summarisk och orsakade en onödig process i kammarrätten.⁹²

FL:s funktion är att värna enskilds rättsäkerhet. Den innehåller således regler vilka är utformade med enskilds rättssäkerhet i åtanke, exempelvis regler om myndigheters vägledningsplikt. Myndigheters utredande verksamhet torde då vara central för att realisera FL:s rättsskyddande funktion.⁹³

5.3 Förvaltningsdomstols utredningsansvar

Rättens utredningsskyldighet har kodifieras FPL. Enligt 8 § FPL skall rätten tillse att mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Av andra stycket följer att rätten vid behov skall anvisa hur utredningen bör kompletteras samt att överflödigt utredning får avvisas. Författningstexten har varit oförändrad sedan tillkomsten av FPL 1971. Nyligen har en ändring förslagits i prop. 2012/13:45, denna träder i kraft under sommaren 2013. Även enligt den nya lydelsen skall rätten se till att målet blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Nytt tillägg

⁹⁰ Petrán, FT, s. 162

⁹¹ Prop. 1985/86:80 s. 19

⁹² JO 1977/78 s. 311

⁹³ Jfr Prop. 1985/86:80 s. 11

är vidare att rätten genom frågor och påpekanden skall verka för att parterna avhjälper otydligheter och ofullständigheter i sina framställningar. Slutligen anges att rätten skall se till att inget onödigt förs in i målet samt att överflödigt utredning får avvisas. Den nya ordalydelsen innebär i stort inga förändringar i jämförelse med den nu gällande författningstexten.⁹⁴ Bestämmelsen stadgar domstolens officialansvar för utredningens fullständighet samt domstolens processledande uppgift.⁹⁵ Även frågan om domstols möjlighet till officialprövning kan härledas till lagrummet.⁹⁶ Författningstexten har utformats efter motsvarande föreskrifter i RB.⁹⁷

Enligt förarbetena till FPL skall officialprövningsprincipen gälla vid handläggning av mål hos förvaltningsdomstol.⁹⁸ Principen skall vidare även tillämpas analogt av övriga förvaltningsmyndigheter.⁹⁹ Som framgår av inledningen innebär officialprövningsprincipen att domstolen har det yttersta ansvaret för utredningen i ett mål. Rättens utredningsansvar innebär att domstolen skall tillse att målet skall bli klart för avgörande genom att utredningen är fullständig.¹⁰⁰

I förarbetena till författningstexten framhöll dock departementschefen att även om domstolen har det yttersta ansvaret för att ett mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver, åvilar det parterna att i första hand att skaffa fram utredning.¹⁰¹ Rättens utredningsskyldighet är sekundär och komplementär.¹⁰² Med anledning av detta anför vidare departementschefen att rättens initiativ i utredningshänseende normalt ha den formen att rätten ger part besked om att dennes talan behöver kompletteras. Att rätten ansvarar för att utredningens fullständighet innebär ej att samtliga aspekter i ett mål skall vara utredda. Någon fullständig utredningsplikt föreligger ej, det som åsyftas är att utredningens skall vara tillräcklig för att ett mål skall kunna avgöras på ett tillfredsställande sätt. Rättens aktivitet avseende utredningsåtgärder måste enligt förarbetena variera beroende på vad för slags mål som är för handen.¹⁰³ När tillräcklig utredning föreligger beror således på målets beskaffenhet.

Ytterligare en regel om processledning i förvaltningsdomstol finns i 5 § FPL. Denna bestämmelse reglerar domstolens ansvar att processleda en sökande eller klagande när dennes ansökan eller klagohandling är så

⁹⁴ von Essen, FT, s. 29

⁹⁵ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 145

⁹⁶ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 145

⁹⁷ Prop. 1971:30, Del 2, s. 291 samt Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 145

⁹⁸ Prop. 1971:30, Del 2, s. 529

⁹⁹ Lundin, s. 200

¹⁰⁰ Ds 2010:17 s. 143

¹⁰¹ Prop. 1971:30, Del 2, s. 530

¹⁰² Diesen, s. 81

¹⁰³ Prop. 1971:30, Del 2 s. 530 samt DS 2010:17 s. 141

undermålig att den ej kan utgöra en grund för prövning av ärendet i sak. Domstolen skall enligt nämnda bestämmelse då förelägga sökanden eller klaganden att inom viss tid avhjälpa bristen vid äventyr om att talan ej kan tas upp till prövning. Ett föreläggande enligt bestämmelsen innebär emellertid inte att domstolen är bunden att avvisa talan om part ej avhjälper bristen i denna.¹⁰⁴ Sällan är dock en ansöknings- eller överklagandehandling förenad med sådana allvarliga brister att den ej kan ge upphov till en prövning i sak utan måste avvisas.¹⁰⁵ Bestämmelsens betydelse i praktiken är dock oklar då språkliga brister i parts handling eller inlägga troligtvis ofta läks grundat på 8 § FPL, och rättens ansvar för språkliga brister enligt lagrummet.

5.3.1 Ansvarets omfattning

8 § FPL ger uttryck för domstolens huvudansvar för utredningen i ett mål. Är utredningen ej fullgod ansvarar domstolen i vissa fall för att avhjälpa brister i denna genom att berika processmaterialet. Detta tar sig uttryck främst genom domstolens processledande åtgärder. Ansvaret för processledning grundar sig i huvudsak på 8 § FPL.¹⁰⁶

Följande avsnitt skall utreda under vilka omständigheter samt i vilka former domstol skall, eller kan, bedriva materiell processledning. Frågan när och i vilka former domstolen skall berika processmaterialet utgör som tidigare nämnts ett av processrättens mest omdiskuterade områden. Något generellt svar är svårt att ge rörande hur processledning bäst skall bedrivas, då svaret avgörs av målets specifika typ och partsställning. Med anledning av detta har lagstiftaren av förklarliga skäl inte kunnat ge mer än allmänna riktlinjer i ämnet.¹⁰⁷ Generellt gäller naturligtvis att parterna i ett mål verkligen har ett behov av materiell processledning för att processledande åtgärder skall vidtagas av domstolen. Det är domaren som måste konstatera att parts talan är bristfällig avseende utformningen eller utförandet, och att förutsättningar för materiell processledning föreligger. Att part framställer yrkande om processledning förefaller otroligt.¹⁰⁸ Förekomsten av mindre otydligheter eller ofullständigheter innebär inte att processledning måste vidtas av rätten.¹⁰⁹ Vad gäller förhållanden som är allmänt veterliga erfordras ej heller processledning, liksom de fall när en otydlighet saknar betydelse för den rättsliga prövningen.¹¹⁰

¹⁰⁴ von Essen, Processramen, s. 224

¹⁰⁵ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 118

¹⁰⁶ von Essen, Processramen, s. 225

¹⁰⁷ Prop. 1971:30, Del 2, s. 291

¹⁰⁸ von Essen, Processramen, s. 225

¹⁰⁹ SOU 1991:106, Del A, s. 523

¹¹⁰ von Essen, Processramen, s. 226

8 § FPL kan sägas reglera tre olika förhållanden rörande rättens processledande roll.¹¹¹ Den första frågan gäller språkliga brister i parts talan. En språklig brist föreligger när part i en inlaga eller under en muntlig förhandling uttryckt sig ofullständigt eller annars på ett svårtolkat sätt. Språkliga brister i partshandlingar regleras i den allmänna processen i 42 kap. 8 § 2 st. RB samt 46 kap. 4 § 2 st. RB. Av bestämmelserna framgår att domstolen skall försöka avhjälpa otydligheter och ofullständigheter i parternas framställningar. Någon liknande bestämmelse finns inte FPL. Att förvaltningsdomstol har ett motsvarande ansvar likt de allmänna domstolarna står emellertid klart. Enligt förarbetena skall förvaltningsdomstol vid oklarheter försöka klargöra vad det är part vill åstadkomma med sin talan, samt klargöra vilka grunder denne anfört.¹¹² Domstols skyldighet att undanröja brister när part uttryckt sig oklart måste anses följa av 8 § FPL.¹¹³

För det andra stadgar 8 § FPL möjlighet för rätten att agera processledande vid rättsliga brister i parts talan. Med detta åsyftas ej att en inlaga eller ett överklagande är otydligt. En rättslig brist innebär att partshandlingen är otillräcklig rörande anförda rättsfakta, den materiella författningsbestämmelsen kan med andra ord ej anses tillämplig utan processledande åtgärder från rättens sida. Annorlunda uttryckt, vid rättslig brist förekommer en avgörande skillnad mellan innehållet i partshandlingen och den materiella rättsregel som är relevant för utgången i målet.¹¹⁴ 8 § FPL stadgar att domstolens ansvar för utredningen är kopplat till målets beskaffenhet. Det som åsyftas här torde vara ansvaret för rättsliga brister i parts talan.¹¹⁵

Beroende av målets beskaffenhet åligger det domstolen att i varierande omfattning läka dessa rättsliga brister medelst processledning, i enlighet med officialprincipen. Tillämpningen av officialprincipen skall alltså anpassas till det aktuella målets beskaffenhet, dess karaktär.¹¹⁶

Vad som karaktäriserar ett mål är bestämmelser kring enskilda och allmänna intressen och tyngden av dessa, alltså målets materiella karaktär. Vidare får partsställningen i målet betydelse för dess karaktär.¹¹⁷ Innebörden av målets beskaffenhet är således centralt för att bestämma omfattningen av rättens ansvar för utredningen.

Det sista förhållandet som kan härledas till 8 § FPL rör domstols möjlighet berika processmaterialet på egen hand, att självständigt föra

¹¹¹ von Essen, Processramen, s. 226

¹¹² SOU 1991:106 Del A s. 530

¹¹³ Prop. 1989/90:74 s. 376

¹¹⁴ Jfr Westberg, JT, s. 80, här materiell processledning i tvistemål. Westberg använder sig av begreppet civilrättslig brist

¹¹⁵ von Essen, Processramen, s. 228

¹¹⁶ Wennergren, förvaltningsprocesslagen m.m. s. 146 samt Prop. 1971:30, Del 2, s. 529. Se även von Essen, Processramen, s. 229

¹¹⁷ von Essen, FT s. 36

in nytt processmaterial, utan någon mot parterna riktad processledning.

5.3.2 Målets beskaffenhet

Som framgår av avsnitt 5.1 har FPL utformats med RB som förebild, domstolens utredningsansvar i den allmänna processen bestäms således även det av målets beskaffenhet.¹¹⁸ Begreppet målets beskaffenhet i tvistemålsprocessen tar främst sikte på om målet är indispositivt eller dispositivt. Utmärkande för de dispositiva tvistemålen är att de i stort präglas av dispositionsprincipen. Av denna princip följer parternas processuella dispositionsrätt. Domstolen är i dispositiva mål bunden av parternas yrkande vilka målar upp ramarna för processen.¹¹⁹ Under dessa förhållanden är rättens möjligheter att självständigt verka i utredningshänseende begränsade och får stå tillbaka för parternas dispositionsrätt. Att dispositionsprincipen präglar de dispositiva målen motiveras med parternas förfoganderätt på det civilrättsliga planet.¹²⁰

I indispositiva mål kan rätten under vissa omständigheter inta en friare ställning rörande åtgärder kopplade till utredningen i målet. Vid indispositiva mål måste rätten beakta det syfte som ligger till grund för de indispositiva rättsreglerna, och de allmänna intressen som rättsreglerna avser att skydda.¹²¹ Det är detta samhällsintresse av materiellt riktiga domar som kan motivera processledning av domstol.

Samtliga förvaltningsmål är indispositiva. I förarbetet till FPL uttalade departementschefen att det i förvaltningsprocessen inte finns behov av regler med syftet att skydda part mot otillbörligt agerande från motparts sida, exempelvis förbud mot ändring av talan. Detta med anledning av att förvaltningsdomstolarna ej har att handlägga dispositiva tvistemål, vilket allmänna domstolar gör.¹²² Av detta följer att i princip samtliga förvaltningsmål måste betraktas såsom indispositiva.¹²³ Gällande förvaltningsmål måste med anledning av detta ett måls beskaffenhet avse något annat än målets karaktär såsom indispositivt/dispositivt. Vad som åsyftas med målets beskaffenhet måste istället vara vad målet gäller i sak, dess materiella karaktär samt hur partsställningen i målet ser ut.¹²⁴

¹¹⁸ Prop. 1986/87:89 s. 104

¹¹⁹ Fitger, 17:3 RB

¹²⁰ Ekelöf s. 59

¹²¹ Fitger, RB 17:3

¹²² Prop. 1971:30, Del 2, s. 291

¹²³ von Essen, Processramen, s. 112

¹²⁴ von Essen, FT, s. 36

5.3.2.1 Målets materiella karaktär

Rörande förvaltningsförfarandet har besvärssakkunniga i förarbeten till FL anfört att om ett starkt allmänintresse präglar ett mål, desto större är utredningsansvaret för förvaltningsmyndigheten.¹²⁵ Uttalandet torde även avse förvaltningsdomstolarna. I praxis är det emellertid svårt att finna exempel på när allmänna intressen påkallar ett utökat utredningsansvar för domstolen. Snarare framstår förekomsten av ett enskilt intresse gentemot det allmänna såsom en påverkande faktor rörande omfattningen av domstolens utredningsansvar.

I RÅ 1990 ref. 94, ett mål rörande skattetillägg, anförde Högsta förvaltningsdomstolen att officialprincipen skall vara vägledande för handläggningen av mål hos förvaltningsdomstol. I målet rådde osäkerhet kring när enskild tog del av besked kring ett beslut om skattetillägg, detta behövde klargöras för att kunna avgöra målet. Klaganden yrkade att beslutet skulle undanröjas vilket var möjligt enligt då gällande författningstext, förutsatt att tidpunkten när klaganden tog del av beslutet om skattetillägg var känt. Högsta förvaltningsdomstolen framhöll att ovisshet rörande en omständighet vilken har betydelse för utgången i ett mål, här när enskild blev underrättad av ett beslut, inte skall gå ut över den enskilde. Det måste istället enligt Högsta förvaltningsdomstolen ankomma på vederbörande domstol att när sådan ovisshet råder att så långt som möjligt utreda frågan. Detta även om enskild inte berört frågan.

RÅ 1990 ref. 64 gällde återkallande av läkarlegitimation. Efter att ett antal sopsäckar påträffats med likdelar i väcktes åtal mot två läkare för mord. Läkarna frikändes senare, i domskälen fann emellertid domstolen det bevisat att de båda läkarna gjort sig skyldiga till brott mot griftefrid, men att detta brott var preskriberat. Straffprocessen blev synnerligen uppmärksamman. Socialstyrelsen fattade ett beslut om återkallande av läkarnas legitimationer på grundval av de för läkarna komprometterande uppgifter vilka framkommit under processen. Beslutet överklagades varpå kammarrätten upphävde och återförvisade ärendet till socialstyrelsen. Kammarrätten ansåg att socialstyrelsen inte fullgjort sin utredningsskyldighet när denna enbart förlitade sig på innehållet i domskälen från straffprocessen. Socialstyrelsen överklagade. I sina domskäl kritiserade Högsta förvaltningsdomstolen såväl kammarrätt som socialstyrelsen för bristande utredning. Att socialstyrelsen enbart hänvisade till domskälen i sitt beslut var ej tillräckligt för att uppfylla utredningsskyldigheten. Vidare anförde Högsta förvaltningsdomstolen att även kammarrätten försummat sin utredningsskyldighet. När kammarrätten fann socialstyrelsens utredning bristfällig måste det ålegat kammarrätten att företa nödvändig utredning enligt 8 § FPL. Således upphävdes kammarrättens dom och återförvisades till domstolen.

¹²⁵ SOU 1964:27 s. 299

RÅ 1974 ref. 19 gällde fråga om erhållande av körkortstillstånd. Länsstyrelsen avslog en ansökan om körkortstillstånd med hänvisning till den sökandes tidigare fylleriförseelser. Beslutet överklagades till sista instans. Högsta förvaltningsdomstolen anförde att ovisshet rådde huruvida sökanden var lämplig för att erhålla ett tillstånd. Länsstyrelsen var enligt Högsta förvaltningsdomstolen under dessa omständigheter förpliktigad att företa nödvändig utredning innan ett avslag. Högsta förvaltningsdomstolen anförde vidare att tidigare instanser lämpligen borde berett sökanden tillfälle att komplettera utredningen kring dennes förutsättningar för att erhålla ett körkortstillstånd. Högsta förvaltningsdomstolen hänvisade till 8 § FPL rörande domstolens utredningsskyldighet. Ledamot Petrén utvecklade sin mening i domen där han påpekade vikten av att myndigheten beaktade ärendets art och agerade till den enskildes förmån. I detta fall i form av ytterligare utredning rörande den sökandes lämplighet för körkortstillstånd.

Enligt redovisad praxis framträder ofta ett enskilt samt ett allmänt intresse i förvaltningsmål. Frågan uppstår då vilket av intressena som skall anses mest framträdande och utgöra grund vid bestämmandet av domstolens utredningsansvar. Svårigheter att värdera de olika intressena i ett mål talar emot att enskilda eller allmänna intressen kan anses utgöra en avgörande grund vid bestämmandet av omfattningen av domstolarnas utredningsansvar.¹²⁶

I ärenden gällande betungande beslut för enskild föreligger ett långtgående utredningsansvar för myndigheter.¹²⁷ Frågan är om samma uppdelning mellan betungande respektive gynnande beslut låter sig göras för förvaltningsdomstolarna. Problematiskt blir det emellertid vid migrationsmål, där normalt enskild ansöker om en förmån, exempelvis medborgarskap. MIG 2008:5 gällde ansökan om svenskt medborgarskap, migrationsöverdomstolen kritiserade i domen tidigare instanser för bristande utredning. Migrationsdomstolen hade grundat sitt beslut på ett utdrag ur misstankeregistret. Utdraget var dock ej uppdaterat och inkorrekt. Att migrationsdomstolen grundade sitt beslut på utdraget utan att kontrollera dess riktighet innebar att domstolens utredning ansågs undermålig. Beslutet samt domen upphävdes och målet visades åter till migrationsverket för ny handläggning. Migrationsöverdomstolen stadgade här ett tämligen långtgående utredningsansvar trots målets ursprungliga överklagade beslut var av gynnande karaktär.

Uppfattningen att gynnande respektive betungande beslut skall bestämma omfattningen av rättens utredningsansvar ter sig lätt missvisande vid jämförelse av olika mål. Slutsatsen att rättens

¹²⁶ von Essen, FT, s. 38

¹²⁷ Prop. 2008/09:200 s. 555

utredningsansvar skulle sträcka sig längre i exempelvis mål rörande återkrav av försörjningsstöd än i mål om beslut om försörjningsstöd torde vara oriktig.

Omfattningen av rättsens utredningsansvar bestäms av målets beskaffenhet. Målets materiella karaktär har betydelse för målets beskaffenhet. Ett måls materiella karaktär formas bland annat av de angivna faktorerna ovan. Det är dock svårt att utläsa någon faktor som ensamt bestämmer omfattningen av rättsens utredningsansvar. Slutsatsen torde istället vara att målets beskaffenhet måste knytas till målets betydelse i en mer generell mening, där faktorerna ovan kan inverka men inte är ensamt avgörande.¹²⁸ Uppgiften att värdera olika måls betydelse är emellertid en grannliga uppgift. Enbart allmänna riktlinjer rörande graderingen av måls betydelse kan dras, grundade på sunt förnuft. Exempelvis måste ett mål som gäller stora värden ha större betydelse än ett likartat mål som gäller små värden, en dom ger rättsverkan under lång tid bör normalt ha större betydelse än en dom som innebär rättsverkan för en kort period.

Att målets beskaffenhet knyts till målets betydelse innebär att desto större betydelse ett mål har, desto mer krävs för att utredningen kan anses vara fullgod.¹²⁹ Vad målet materiellt gäller spelar roll vid bestämmandet av domstols utredningsansvar, men några generella kriterier för hur en gradering i detta avseende skall göras låter sig inte ställas upp. Rätten måste istället i varje enskilt fall göra bedömningen kring ett måls betydelse vilket i sin tur påverkar rättsens utredningsansvar.¹³⁰

5.3.2.2 Partsställningen och parternas inbördes förhållanden

Utöver målets materiella karaktär påverkar även partsställningen rättsens utredningsansvar.

RÅ 2006 ref. 46 var fråga om förvaltningsdomstols utredningsskyldighet rörande kostnad för boende i mål om avgift enligt 8 kap. SoL. Sökanden överklagade ett beslut av en kommunal nämnd rörande månadskostnader för ett särskilt boende och yrkade på en lägre kostnad. Förvaltningsrätten lade kommunens uppgifter till grund när denne avsåg överklagandet. Kammarrätten meddelade ej prövningstillstånd. Sökanden fullföljde talan hos Högsta förvaltningsdomstolen, vilken konstaterade att osäkerhet förelåg rörande kommunens uppgifter. Högsta förvaltningsdomstolen uppmärksammade det i målet ojämna styrkeförhållandet. Under liknande förhållanden betonade Högsta förvaltningsdomstolen att ett

¹²⁸ von Essen, FT, s. 39

¹²⁹ von Essen, FT, s. 39

¹³⁰ von Essen, FT, s. 39

stort ansvar vilar på domstolen att se till att enskild part inte blir lidande genom att beslutsunderlaget är ofullständigt eller bristfälligt i något hänseende. Då förvaltningsrätten i sitt avslag enbart lade kommunens uppgifter till grund hade målet inte blivit så utrett som dess beskaffenhet krävt. Med anledning av detta borde kammarrätten ha meddelat prövningstillstånd. Målet återförvisades till kammarrätten.

Även i RÅ 2002 ref. 22 utgjorde parterna enskild mot offentlig part. Enskild hade här överklagat ett beslut av skattemyndigheten rörande inkomsttaxering samt vissa av klaganden gjorda avdrag i deklarationen. Förvaltningsrätten avslag överklagandet med motiveringen att sökandens utredning ej var tillräcklig för bifall. I sin överklagan till kammarrätten hänvisade klaganden till bilagor vilka senare skulle sändas in separat. Kammarrätten gjorde emellertid samma bedömning som förvaltningsrätten och fastställde den överklagade domen, utan att tagit del av de bilagor vilka skulle sändas in separat. Efter meddelat prövningstillstånd konstaterade Högsta förvaltningsdomstolen att huvudfrågan i målet var huruvida kammarrätten gjort sig skyldigt till ett processuellt fel när denna avgjorde målet utan att ha tillgång till de åberopade intygen. Högsta förvaltningsdomstolen anförde att kammarrätten åsidosatt sitt utredningsansvar enligt 8 § FPL. Detta med anledning av att kammarrätten underlåtit att underrätta klaganden om att de åberopade intygen saknades och bereda tillfälle för klaganden att sända in dessa innan målets avgjorts. Högsta förvaltningsdomstolen upphävde kammarrättens dom och visade målet åter.

RÅ 1982 2:24 gällde körkortsingripande med anledning av körning mot rött ljus. Efter ett godkänt ordningsföreläggande ansökte det allmänna ombudet i körkortsfrågor hos förvaltningsrätten om körkortsingripande i form av en varning med anledning av förseelsen. En förutsättning för ett körkortsingripande är att förseelsen inte kan anses såsom ringa. Förvaltningsrätten beredde tillfälle för körkortsinnehavaren att yttra sig kring yrkandet om körkortsingripande. Den senare motsatte sig ingripandet men anförde ingen omständighet som talade för att förseelsen var av ringa karaktär. Förvaltningsrätten avslag ansökan med hänvisning till att det allmänna ombudet ej lyckas visa att förseelsen ej var att anse som ringa. Det allmänna ombudet klagade över avslaget. Kammarrätten var av samma mening som Förvaltningsrätten. Körkortsinnehavaren yttrade sig varken kammarrätten eller, efter överklagan av det allmänna ombudet, inför Högsta förvaltningsdomstolen. Majoriteten i Högsta förvaltningsdomstolen var av meningen att det måste ha ankommit på förvaltningsrätten att föranstalta om ytterligare utredning rörande den i fallet konkreta trafikfaran. Detta för att kunna avgöra om förseelsen verkligen var att anse som ringa. Med anledning av detta återförvisade Högsta förvaltningsdomstolen målet till förvaltningsrätten för vidare handläggning.

5.4 Invändningsmål rörande immateriell rättighet

Mål som innefattar fler än en enskild part i förvaltningsprocessen utgör flerpartsmål. Möjligheten för en tredje part att inträda i en process framgår av avsnittet ovan. Ett exempel på flerpartsmål är mål rörande invändning mot registrering av en immateriell rättighet. Här utgörs partsställningen av två enskilda motparter samt offentlig motpart i form av Patentverket.

RÅ 1992 not. 70 gällde registrering av mönster enligt mönsterskyddslagen (1970:485). Ansökan gällde registrering av två olika mönster, en samregistrering, för inredningsobjekt. Invändningarna framställdes av ett annat företag verksamt inom närliggande bransch. Invändaren anförde att de objekt ansökan gällde ej skiljde sig i sådan grad från invändarens tidigare mönsterskyddade objekt, varför skillnadskravet ej kunde anses uppfyllt. Uppfyllandet av detta krav är en förutsättning för beviljandet av en registrering. Invändaren anförde vidare att ansökan i sin helhet skulle avslås då sökandens objekt saknade verkshöjd. Patentverket ansåg emellertid skillnadskravet uppfyllt varför något hinder för registrering ej förelåg. Ansökningen bifölls. Invändare överklagade Patentverkets beslut. Patentbesvärsrätten fann att det första mönstret vilket ansökan gällde uppfyllde kraven för registrering enligt gällande författning. Rätten fann emellertid att det andra mönstret inte uppfyllde det erforderliga skillnadskrav vilket är en förutsättning för registrering. För att ansökan skulle bifallas krävdes att vart och ett av de sökta mönstren uppfyllde kravet för registrerbarhet. Så var ej fallet. Ansökningen avslogs därför i sin helhet av Patentbesvärsrätten.

Sökanden överklagade domen och yrkade inför Högsta förvaltningsdomstolen att denne skulle upphäva Patentbesvärsrättens dom samt återförvisa målet till sistnämnda instans för ny handläggning. Sökanden skulle där beredas möjlighet att avstå från sin begäran om registrering av mönster för det objekt vilket ej ansågs uppfylla skillnadskravet samt bifalla ansökan rörande det första mönstret.

Patentbesvärsrätten angav yttrande i målet och anförde att de i sin prövning haft att utgå från det yrkande invändaren framställt. Sökanden har med anledning av denna invändning riskerat att Patentbesvärsrätten skulle finna något av mönstren oregistrerbart med följd att ansökan i sin helhet kunde komma att avslås, vilket även inträffade. Vidare anförde rätten att sökanden i Patentbesvärsrätten haft möjlighet att låta något av mönstren utgå ur ansökan. Det ankom emellertid på sökanden att självantaga företa en sådan ändring av talan. Rätten anförde att i ett tvistigt mål som det förevarande, där båda

parter företrädde av ombud, är det varken erforderligt eller lämpligt att initiera sökanden att överväga en sådan åtgärd. Patentbesvärsträtten ansåg sig därför ej förfarit felaktigt vid handläggning av målet. Högsta förvaltningsdomstolen delade denna uppfattning och biföll således ej sökandens besvär.

RÅ 1993 ref. 106 gällde patentansökan. En patentansökan hade trots invändning godkänts av Patentverket. Invändaren gjorde gällande att uppfinningen saknade erforderlig uppfinningshöjd, en förutsättning för bifall av patentansökan. Invändaren överklagade beslutet och yrkade inför Patentbesvärsträtten att ansökningen skulle avslås. Patentbesvärsträtten undanröjde det överklagade beslutet och avslag ansökningen. Domstolen grundade sin dom på att uppfinningen ifråga saknade erforderlig uppfinningshöjd i enlighet med invändarens yrkande.

Sökanden överklagade Patentbesvärsträttens dom till Högsta förvaltningsdomstolen och gjorde där gällande att uppfinningen hade erforderlig uppfinningshöjd. Vidare anförde sökanden att Patentbesvärsträtten förfarit felaktigt när denne avgjorde målet utan att underrätta sökanden om sin bedömning och i samband med detta ge sökanden tillfälle att göra nödvändiga ändringar för att ansökan skulle kunna beviljas. Sökanden menade att Patentbesvärsträttens förfarande utgjorde antingen ett grovt rättegångsfel, ett grovt förbiseende eller ett grovt misstag, och skulle således återförvisas för ny handläggning. Patentbesvärsträtten anförde i yttrande inför Högsta förvaltningsdomstolen att den i enpartsfall i regel bistår med anvisningar rörande ändringar i en ansökan, om det finns utsikter att besvären kan bifallas efter dessa ändringar. I klara fall kan detta även ske när motpart finns. Vidare anför Patentbesvärsträtten att i bedömningen huruvida rätten skall ta initiativ i detta avseende vägs även ytterligare omständigheter in såsom huruvida sökanden saknar yrkeskunnigt ombud, är en enskild uppfinnare eller ett litet företag. Patentbesvärsträtten anför även att behovet av en aktiv processledning har ökat i och med att krav på prövningstillstånd har införts vid överklagande till Högsta förvaltningsdomstolen. I det aktuella fallet konstaterade dock Patentbesvärsträtten att sökanden företrädde av ett yrkeskunnigt ombud som förutsattes känna till gällande praxis, varför någon processledning varken ansågs lämplig eller påkallad. I målet fanns även en motpart. Med anledning av detta ansågs sig Patentbesvärsträtten ha handlagt målet i enlighet med gällande lagstiftning och vedertagen praxis. Högsta förvaltningsdomstolen instämde i Patentbesvärsträttens yttrande och delade dess uppfattning rörande förutsättningarna för dess processledande verksamhet. Högsta instans fastställde således Patentbesvärsträttens dom.

I mål nr. 04-060, gällande invändning av varumärkesregistrering, hade Patentbesvärsträtten att ta ställning till huruvida Patentverket brutit i

sin utredningsplikt. Målet rör främst förvaltningsmyndighets utredningsansvar, men ledning bör gå att få från målet rörande förvaltningsdomstols utredningsskyldighet.¹³¹

Målet gällde överklagande av ett avvisningsbeslut. Patentverket avvisade House of Prince A/S framställda invändning mot en registrering av varumärke, grundat på att den tidsfrist för invändning VML stipulerar sedan länge löpt ut. House of Prince A/S invändning inkom Patentverket nästan 3 år efter det att den stipulerade tidsfristen löpt ut. House of Prince A/S hade av misstag uppgett ett felaktigt varumärkesnummer, vilket innebar att invändningen kom att gälla en äldre registrering än avsett. Invändningstiden för den avsedda registreringen hade ej löpt ut.

House of Prince A/S anförde i sitt överklagande att Patentverket borde ha insett detta misstag, varför beslutet om avvisning måste undanröjas av Patentbesvärsrätten samt återförvisas för fortsatt handläggning. Som grund för detta anförde House of Prince A/S den omständigheten att namnet på varumärket och dess varumärkesnummer inte matchade varandra i invändningshandlingen. Vidare anförde klaganden att denne företrädde av en erkänd patent och varumärkesbyrå med stor erfarenhet inom området. Patentverket borde med anledning av detta insett att invändningen inte avsåg ett varumärke som registrerats ett antal år tidigare, och att ett misstag i handläggningen gjorts.

Med anledning av dessa omständigheter anförde klaganden att det borde varit uppenbart för Patentverket, eller i vart fall borde fattat misstankar att ett misstag från House of Prince A/S gjorts i invändningsskriften. Det måste då ålegat Patentverket att utreda frågan om vilket varumärke som invändningen verkligen riktades mot, genom att bereda House of Prince möjlighet att inkomma med komplettering och förklaring kring misstaget. Att så ej skedde utgjorde enligt klaganden ett åsidosättande av den utredningsskyldighet gentemot enskild som Patentverket är underkastat i egenskap av förvaltningsmyndighet. House of Prince anförde att förväxlingen av varumärkesnummer innebar att Patentverket fattade beslut i fel ärende. Hade Patentverket iakttagit reglerna om utrednings- och vägledningsskyldighet skulle misstaget i invändningsskriften kunnat undanröjas.

Bolaget mot vilket invändningen riktades, General Biscuits Belge, yrkade inför Patentbesvärsrätten att överklagandet skulle avvisas, i andra hand bestred de ändring av Patentverkets beslut. General Biscuits Belge anförde inför Patentbesvärsrätten att ansvaret för förväxlingen helt ligger på användarens och dess ombuds sida, inte på Patentverket. Vidare anförde General Biscuits Belge att eftersom sökanden verkligen företrädde av en erkänd patent och

¹³¹ Jfr, Lundin, s. 200

varumärkesbyrå, fanns ingen anledning för Patentverket att ifrågasätta dess verksamhet och tillvägagångssätt.

Patentbesvärsträtten anför i sina domskäl att det i den först inkomna invändningsskriften inte förekom några uppgifter som visar att invändningen i själva verket gällde en annan varumärkesregistrering. Ej heller på någon annan grund var det enligt rätten objektivt konstaterbart enligt Patentbesvärsträtten att invändningen gällde en annan varumärkesregistrering än den av misstag angivna. Domstolen fann således att det saknades förutsättningar att undanröja det överklagade avvisningsbeslutet. Det House of Prince anförde om att Patentverket brustit i sitt utredningsansvar föranledde ej heller någon annan bedömning enligt Patentbesvärsträtten.

5.5 Domstols möjlighet att ex officio berika mål utan processledning

Av framställningen framgår det att förvaltningsdomstol skall tillse att utredningen i ett mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Rätten är vid språkliga brister skyldig att vägleda part när bristerna ej kan undanröjas genom tolkning. Vid rättsliga brister är rätten behörig att vid behov berika utredningsmaterialet genom att processleda parterna, vilka då för in ny utredning. När domstolens processledning ej hörsammas av part eller denne misslyckas med att införskaffa ny utredning har domstolen möjlighet att själv hämta in utredning. Att domstolen själv hämtar in utredning i ett mål kan härledas till dess officialprövande verksamhet. Officialprövning i dess mest renodlade form innebär att rätten kan avgöra ett mål med beaktande av bevisning som den själv hämtat in.

Enligt förarbetena kan förvaltningsdomstol själv vidta sådana åtgärder som ligger närmast för den, exempelvis att införskaffa upplysningar och annat material från andra myndigheter.¹³² Att domstolen ex officio berikar processmaterialet torde emellertid utgöra ett undantag med anledning av att detta kan medföra att olika mål hanteras på olika vis samt att domstolens objektivitet kan komma att ifrågasättas.¹³³ Trots att förvaltningsdomstol har viss möjlighet att själv inhämta utredning bör denna möjlighet nyttjas med stor återhållsamhet.

¹³² Prop. 1971:30 del 2 s. 530

¹³³ von Essen, FT, s. 61

6 Analys

Enligt FPL ansvarar rätten för att ett mål blir så utrett som dess beskaffenhet kräver. Detta innebär att utredningen måste vara fullgod innan målet kan avgöras. När utredningen skall anses vara fullgod styrs av målets materiella karaktär, samt partsförhållandena i det aktuella målet. Vad gäller målets materiella karaktär kan denna påverka när utredningen kan anses vara fullgod. Flera faktorer spelar in som får betydelse för målets materiella karaktär vid en samlad bedömning. Ett exempel på en sådan faktor är vikten av de intressen som är kopplade till målet, om det överklagande beslutet är betungande eller gynnande är ett annat.

Det är emellertid svårt att se hur en av dessa faktorer ensamt kan vara bestämmande för domstolens utredningsansvar. Istället torde man se till målets betydelse och dess vikt i en mer generell mening vid bestämmande av domstolens utredningsansvar, där dessa faktorer spelar in i bedömningen. Några generella riktlinjer verkar svåra att dra upp, varför bedömningen måste ske i varje enskilt fall.

Partsförhållandena i ett förvaltningsmål ger tydligare ledning. En ledande faktor som spelar in här är om brister i utredningen kommer att drabba den enskilde parten eller den offentliga. Om bristerna kan komma att drabba enskild torde domstolens ansvar för utredningen sträcka sig längre än om bristerna i utredningen riskerar att drabba offentlig part. I mål där enskild part står mot offentlig motpart torde det krävas mer av domstolen i form av utredningsåtgärder för att utredningen skall anses vara fullgod. Detta rimmar väl med förvaltningsprocessens funktion, där enskild kan påkalla en kontroll av myndigheters beslut. I flerpartsfall torde domstolens utrymme att processleda en av parterna vara begränsat, eftersom domstolens opartiskhet annars kan komma att ifrågasättas.

Av redovisad praxis framgår att förvaltningsdomstol är restriktiv i sin processledning vad gäller flerpartsfall. Anledningen till att domstolen är restriktiv i detta avseende torde kunna hänföras till dess roll såsom en opartisk garant för enskilds rättssäkerhet. Utredning som är till fördel för en part är normalt till nackdel för motparten, varför domstolens objektivitet kan komma att ifrågasättas. Att parterna i flerpartsfall ofta företräds av ombud med god juridisk kunskap inom det aktuella området verkar vara en viktig faktor som tycks inskränka rättens processledande verksamhet.

När partsställningen å andra sidan utgörs av enskild part mot offentlig part torde domstolens utrymme för processledning vara avsevärt större. Att domstolen bistår enskild part i ett förvaltningsmål torde överensstämma med förvaltningsprocessens funktion, den att enskild

kan påkalla en kontroll av myndigheters beslut vilket skall verka som en garanti för enskilds rättsskydd. Av de redovisade rättsfallen torde man kunna utläsa att domstolens utredningsansvar torde sträcka sig längre i mål där brister i utredningen riskerar att gå ut över den enskilde. När enskild riskerar att drabbas på detta vis krävs det mer för att utredningen skall anses vara fullgod, vilket tycks vidga domstolens utredningsansvar.

6.1 Processuella grundprinciper hänförliga till processens funktion

Regler om domstols utredningsansvar återfinns i FPL såväl som i RB. Vid kodifieringen av förvaltningsdomstols utredningsansvar stod reglerna kring allmän domstols utredningsansvar i RB som förebild. Allmän domstols utredningsansvar rörande tvistemål stadgas i 43 kap. 4 § RB. Bestämmelsens ordalydelse i RB skiljer sig inte i någon större utsträckning från den i 8 § FPL.

Enligt båda bestämmelserna skall rätten se till att ett mål blir utrett efter vad dess beskaffenhet kräver. Att målets beskaffenhet är en bestämmande faktor för utredningsskyldighetens omfattning framgår av utredningen ovan. I praktiken innebär detta att olika processuella principer blir aktuella vid tillämpningen av de olika reglerna. Vad gäller dispositiva tvistemål innebär det kontradiktoriska förfarandet att förhandlingsprincipen är den härskande. Förhandlingsprincipen innebär att tvisten är partsbestämd samt att det primära ansvaret för utredningen vilar på parterna.

Även i förvaltningsprocessen, som efter tvåpartsreformen numera är en kontradiktorisk process gäller förhandlingsprincipen. Officialprincipen skall emellertid oaktat detta ha en fortsatt stark ställning inom förvaltningsprocessen enligt förarbetena till lagreformen. Som framgår av avsnitt 4.1 skall officialprincipen tillämpas i förvaltningsrättsliga ärenden när så erfordras för att garantera produktionen av materiellt riktiga domar, i linje med förvaltningsprocessens syfte och funktion. För att bestämma principens tillämpning samt omfattning ligger det nära till hands att söka svar i processens funktion och de principer som tillämpas däri.

6.1.1 Officialprincipens ställning i förvaltningsprocessen

I direktiven till domstolsutredningens betänkande¹³⁴, inför tvåpartsreformen, angavs att frågor rörande förvaltningsdomstolarnas utredningsskyldighet och om förhandlingsprincipens tillämpning inom förvaltningsprocessen hör till de mest centrala punkterna för en översyn av FPL. Domstolsutredningen fann vidare i sitt betänkande att förhandlingsprincipen utgör motsatsen till officialprincipen.

Innebörden av den sistnämnda principen beskrivs av utredningen som i sin mest renodlade form att det är domstolen som skall införskaffa utredningen och skall döma oberoende av yrkanden och de grunder som part åberopar. I denna form har betydelsen av partsbegreppet upphört att existera, och parterna i en rättegång utgör undersökningsobjekt eller rättens medhjälpare. Enligt betänkandet förekommer inga sådana processer längre, vare sig i förvaltningsprocessen eller i den allmänna processen.

Förhandlingsprincipen tillämpad fullt ut innebär enligt domstolsutredningen att det är parterna som måste införskaffa all utredning samt att domstolen aldrig dömer över andra yrkanden och grunder än sådana som stammar från part. Inte heller denna princip tillämpas fullt ut i sin renodlade form enligt utredningen.

Istället är processtyperna i varierande utsträckning influerade av de olika principerna enligt domstolsutredningen. Vad gäller utformningen av regler hänförliga till inhämtande av utredning i en process måste en avvägning alltid ske enligt domstolsutredningen mellan parternas aktivitet och domstolens så att dessa kompletterar varandra på ett ändamålsenligt sätt. Enligt domstolsutredningen präglar förhandlingsprincipen den allmänna processen i dispositiva tvistemål, medan officialprincipen har ett större utrymme vad gäller indispositiva tvistemål och normalt än större i brottmål. Domstolsutredningen är av uppfattningen att man efter en generalisering kan påstå att officialprincipen har, eller bör ha en kanske ännu större betydelse i förvaltningsprocessen.¹³⁵

Domstolsutredningen motiverar principens starka ställning i förvaltningsprocessen med att domstolens möjlighet till materiell processledning innebär ökade möjligheter att nå materiellt riktiga resultat. Som framgår av avsnitt 4.2 är detta en central funktion för förvaltningsprocessen.

¹³⁴ SOU 1991:106

¹³⁵ SOU 1991:106 s. 513

Av domstolsutredningens betänkande inför tvåpartsreformen framgår det att förhandlings- och officialprincipen är två olika processuella huvudprinciper. Förhandlingsprincipen präglar civilprocessen och officialprincipen förvaltningsprocessen. Denna uppfattning delades även av dåtidens förvaltningsrättsliga doktrin.¹³⁶ Lavin anför i sin artikel "Civilprocessen och förvaltningsprocessen – en jämförelse" från 1977 att förhandlingsprincipen och officialprincipen utgör huvudprinciper i respektive processordning. Lavin förklarar detta med att peka på vad som skiljer de olika processerna åt. Civilprocessen som en tvåpartsprocess där parterna disponerar över processföremålet, medan den dåtida förvaltningsprocessen i regel var en enpartsprocess där förekomsten av ett starkt allmänt intresse uteslöt part från att disponera över saken. Vidare menar Lavin att ingen av principerna konsekvent skall tillämpas i sin renodlade form och att avsteg emellanåt måste göras från dem. I civilprocessen görs avsteg från förhandlingsprincipen vad gäller indispositiva tvistemål. Lavin anför att på motsvarande sätt är benägenheten som störst att göra avsteg från officialprincipen, i de fall ett förvaltningsmål är ett tvåpartsmål.

Efter övergången till en tvåpartsprocess i mitten av 90-talet präglar nu det kontradiktoriska förfarandet förvaltningsprocessen. Parterna förväntas ansvara för utredningen i ett mål i enlighet med förhandlingsprincipen, vilken nu tillämpas. Detta minskar onekligen behovet av att rätten vidtar utredande åtgärder. Av utredningen ovan framgår det dock att förvaltningsdomstol likväl har ett ansvar för utredningen, även efter tvåpartsreformen. Detta ansvar för processledningen varierar i styrka med målets beskaffenhet men kvarstår likväl även efter att förhandlingsprincipen kommit att präglade förvaltningsprocessen.

Att efter tvåpartsreformen ställa de olika principerna emot varandra och göra dem kännetecknande för specifika processtyper torde vara missvisande. Officialprincipen kännetecknar inte en specifik processtyp, snarare är det så att principen gäller i samtliga processtyper, låt vara brottmål, tvistemål eller förvaltningsmål. Dess tillämpning varierar å andra sidan och måste anpassas till målets karaktär. Föreställningen om att officialprincipen per automatik är kännetecknande för förvaltningsprocessen leder då tankarna fel.

¹³⁶ Lavin, JT, s. 76

6.2 Invändningsmåls karaktär

Är det då möjligt att peka på några utmärkande faktorer rörande invändningsmåls karaktär, som verkar bestämmande för omfattningen av domstolens utredningsansvar och dess tillämpning av officialprincipen?

6.2.1 Invändningsmåls materiella karaktär

Som framgår av avsnitt 5.3 kan faktorer hänförliga till målets materiella karaktär vara bestämmande för utredningsansvarets omfattning. Av utredningen ovan framgår det att målets beskaffenhet torde vara kopplat till målets betydelse och vikt där faktorer såsom exempelvis enskilda och allmänna intressen kan inverka på omfattningen av rättens utredningsansvar.

Vad gäller invändningsmål finns enskilds intresse i form av att erhålla eller upprätthålla en ensamrätt. Ensamrättens funktion är främst att skydda de kommersiella intressen vilka är kopplade till ensamrätten. Enskilds intresse i detta avseende rörande invändningsmål är uteslutande av kommersiell natur. Men även andra enskilda intressen än kommersiella bör kunna skönjas rörande ensamrätten till ett kännetecken. Rimligtvis borde även ideella intressen kunna kopplas till en tvist rörande ensamrätt till ett varumärke. Ett varumärke representerar sannolikt ett icke helt obetydligt ideellt värde för den som byggt upp och förvalt det.

Utöver enskilda intressen kan även ett allmänintresse härledas till invändningsmålen. Ur det allmännas synvinkel finns ett intresse av att det enkelt skall gå att särskilja ett varumärke från ett annat. Ett fungerande och effektivt förfarande rörande varumärkesregistrering minimerar risken för förekomsten av förväxlingsbara kännetecken, vilket bör kännetecknas som ett allmänt intresse.

Rör målet ett betungande respektive gynnande beslut kan även det vara en faktor som påverkar målets betydelse och således även rättens utredningsansvar. Vad gäller invändningsmål utgör en dessa en ansökan om ett gynnande beslut rörande en varumärkesregistrering. Med anledning av att ett sådant beslut är av förmånlig karaktär finns utrymme för ett resonemang om att rättens ansvar för utredningen torde vara begränsat.

Mycket talar för att de faktorer som formar invändningsmålets materiella karaktär påverkar rättens ansvar för utredningen i en lättande riktning. De enskilda intressen som präglar invändningsmål är främst av kommersiell natur och uppvisar onekligen likheter med civilprocessuella tvistemål. Restriktivitet rörande utredande åtgärder

och andra processledande aktiviteter från rättsens sida i dessa mål torde då vara lämpligt. Risk finns att rätten genom utredande åtgärder kan komma att gynna den ena parten till nackdel för den andra. Detta innebär att domstolens roll som oberoende och objektiv kan komma att ifrågasättas, och torde rimma illa med processens funktion.

Det allmänna intresset gällande förekomsten av en fungerande varumärkesregistrering torde i praktiken ofta tillgodoses genom Patentverkets försorg. Att Patentbesvärsträtten finner ett behov av att processleda den offentliga parten med anledning av ett starkt allmänt intresse rimmar illa med förvaltningsprocessens funktion, den att erbjuda ett fungerande rättsskydd för enskild.

6.2.2 Partsställningen i invändningsmål

Partsställningen i ett mål utgör en viktig faktor kopplat till målets beskaffenhet och således omfattningen av rättsens utredningsansvar. Av den redovisade praxisen framgår det att förhållandet mellan de olika parterna är avgörande för omfattningen av rättsens utredande verksamhet.

Invändningsmål utgör flerpartsmål. Utredningen visar att de enskilda parterna i en majoritet av fallen är representerade av ombud specialiserade inom sitt område. Att båda parter representeras av yrkeskunniga ombud och således är tämligen likställda uppmärksammas i Patentbesvärsträttsens domskäl. Förhållandet parterna emellan verkar vara en viktig faktor som rätten beaktar vid bedömningen huruvida ett ansvar för utredande åtgärder vilar på domstolen. Föremålet för tvisten i invändningsmål är rätten till giltigt varumärke och det ensamrätten till detta. Två likställda parter företrädda av ombud vilka tvistar om nämnda rättighet ger onekligen målet en kommersiell prägel. Under dessa förhållanden borde rätten vara restriktiv när det kommer till utredande åtgärder rörande processmaterialet.

Om domstolen medelst processledning eller andra utredande åtgärder uppmärksammar enskild part på nya omständigheter, finns alltid risken att dessa missgynnar enskild motpart. Ett sådant handlande av domstolen måste anses strida mot förvaltningsdomstolarnas och förvaltningsprocessens funktion. Även om processledande åtgärder vidtas av rätten med syfte att hjälpa enskild gentemot offentlig motpart finns det i invändningsmål ytterligare en enskild part. Denne riskerar då att missgynnas med anledning av rättsens processledande åtgärder. Att enskild riskerar att missgynnas på likande vis rimmar illa med förvaltningsprocessens funktion.

6.2.3 Processuella effekter i praktiken

Vilka processuella effekter avseende officialprincipen som uppstår i praktiken med anledning av invändningsmåls karaktär är inte helt enkelt att fastslå. Resonemang i Patentbesvärsträttens samt Högsta förvaltningsdomstolens domskäl kring rättens ansvar för utredande åtgärder står sällan att finna. Med största sannolikhet beror detta på att merparten av domstolarnas verksamhet i detta avseende sker på ett tidigt stadium i handläggningen, i form av materiell processledning.

Att Patentbesvärsträtten och Högsta förvaltningsdomstolen har ett ansvar för att reda ut oklarheter i processmaterial med anledning av språkliga brister torde stå klart. Att domstol är skyldig att utöva materiell processledning för att klargöra vad det är part avser och vill få till stånd är något gemensamt för samtliga domstolar. Är ett yrkande i något avseende oklart och det inte genom tolkning går att klarlägga vad det är part menar skall domstolen avhjälpa den språkliga bristen i yrkandet. Skyldighet att processleda part i detta avseende gäller för förvaltningsdomstolar såväl som för de allmänna domstolarna.¹³⁷ Att denna processledning tillämpas framkommer av logiska skäl sällan i de olika domskälen, eftersom den företas under ett förberedande stadium av ärendets handläggning. Målets karaktär, dess beskaffenhet torde inte spela någon roll i detta avseende. Rättens ansvar att undanröja språkliga brister och ta reda på vad part verkligen menar gäller för samtliga mål, för samtliga domstolar. Invändningsmålets karaktär torde med anledning av detta inte påverka rättens processledande åtgärder rörande språkliga brister, i exempelvis parts yrkande.

Vad gäller materiell processledning rörande rättsliga brister spelar målets beskaffenhet å andra sidan roll.

Rättsliga brister avseende yrkande i invändningsmål har uppmärksamats i redovisad praxis. I RÅ 1992 not. 70 aktualiserades frågan om huruvida det förelåg en skyldighet för Patentbesvärsträtten att processleda part till ett bättre yrkande i ett ärende rörande mönsterskydd. Om sökanden ändrat sitt yrkande hade denne undvikit risken att hela ansökan skulle komma att avslås. Att målets beskaffenhet spelade en avgörande roll i bedömningen huruvida Patentbesvärsträtten hade ett processledande ansvar i detta avseende är uppenbart. I ett tvistigt mål likt RÅ 1992 not. 70 är de olika instanserna eniga om att processledning från rättens sida för att förbättra sökandens yrkande är varken erforderlig eller lämplig. Invändningsmålets karaktär såsom flerpartsfall, där parterna företräds av ombud, utgör faktorer som tillsammans är avgörande för omfattningen av rättens processledande ansvar. Det framgår inte klart i Patentbesvärsträttens domskäl, men även målets kommersiella karaktär torde vara en avgörande faktor i bedömningen.

¹³⁷ Patenträttsråd i e-postmeddelande

Av RÅ 1992 not. 70 framgår att enskild part i ett invändningsmål inte kan räkna med några processuella fördelar avseende risken för sin egen utredning. Rättens ansvar för att med processledande åtgärder avhjälpa rättsliga brister i ett invändningsmål tenderar inte vara mer långtgående för att de handhas enligt förvaltningsprocessrättsliga regler, istället för motsvarande civilprocessuella regler.

Patentbesvärsträtts domskäl i mål nr. 04-060 talar även för denna uppfattning. Klaganden anförde här att förekomsten av ombud måste ha en vidgande effekt rörande omfattningen av domstolens utredningsansvar och att Patentverket måste ha insett att ett misstag hade gjorts när yrkandet formulerades med anledning av att klaganden företrädde av en erkänd patent- och varumärkesbyrå. Under dessa omständigheter menade klaganden att Patentverket enligt reglerna om dess utredande ansvar var skyldigt att genom processledning påkalla och korrigera bristen i det aktuella yrkandet. Patentbesvärsträtten var av motsatt uppfattning.

Att domstolen i mål som invändningsmål är mycket försiktig med processledande åtgärder gällande rättsliga brister i parts talan framstår klart. Vad gäller de möjligheter domstolen har att själv föra in utredning ex officio, och med det beakta omständigheter som part ej åberopat framstår då som än mer begränsade. Att rätten själv företar utredningsåtgärder och inhämtar utredning bör ses som möjligt enbart i undantagsfall, med hänsyn till att domstolens objektivitet kan komma att ifrågasättas. Om domstolen själv företar utredning till förmån för enskild part torde detta innebära nackdel för den andra parten. Att domstolen på egen hand beaktar omständigheter som inte är åberopade av part i invändningsmål måste i praktiken vara synnerligen ovanligt.

6.3 Avslutande reflexioner

Föreställningen om att officialprincipen är utmärkande och tillämpas generellt i förvaltningsprocessen framstår efter utredningen ovan såsom missvisande.

Att invändningsmål utgör flerpartsmål, samt att föremålet för tvisten är en immateriell tillgång, ger onekligen målet en kommersiell prägel. Dessa faktorer får betydelse rörande omfattningen av domstolens utredningsansvar enligt 8 § FPL. Dessa faktorer gör att invändningsmålens karaktär uppvisar vissa likheter med dispositiva tvistemål vilka slits enligt civilprocessuella regler. Utrymmet för processledning från domstolens sida är begränsat vid handläggningen av dispositiva tvistemål, eventuella åtgärder från rättens sida avseende

detta torde stanna vid processledande åtgärder rörande språkliga brister i parts utredning.

Att part i ett invändningsmål skulle kunna komma att åtnjuta en strategisk fördel genom att vara alert och välja ett invändningsförfarande är svårt att se. Om rättsliga brister i parts yrkande eller de anförda omständigheterna finns talar det mesta för att enskild måste stå risken för dessa. Att i mål som invändningsmål åberopa domstolens ansvar för utredningen och en skyldighet för rätten att korrigera rättsliga brister, verkar inte vara ett bärande argument i detta avseende. Att generellt fastslå domstolens ansvar, eller frånvaron av ansvar, i detta avseende bör man dock vara försiktig med. En bedömning måste göras i varje enskilt fall. Det går inte att utesluta förekomsten av omständigheter som talar för ett utvidgat ansvar för domstolen att processleda part även vid förekomsten av rättsliga brister.

Käll- och litteraturförteckning

Offentligt tryck

Propositioner

Prop. 1971:30 med förslag till lag om allmänna förvaltningsdomstolar, m.m.

Prop. 1984/85:96 med förslag till lag om viten m.m.

Prop. 1985/86:80 om ny förvaltningslag

Prop. 1986/87:89 om ett reformerat tingsrättsförhållande

Prop. 1989/90:74 ny taxeringslag m.m.

Prop. 1994/95:27 Fortsatt reformering av instansordningen m.m. i de allmänna förvaltningsdomstolarna

Prop. 1995/96:22 Tvåpartsprocess m.m. i de allmänna förvaltningsdomstolarna

Prop. 1995/96:115 En ny lag om domstolsärenden

Prop. 2008/09:200 Socialförsäkringsbalk

Prop. 2009/10:225 Ny varumärkeslag och ändringar i firmalagen

Statens offentliga utredningar

SOU 1964:27 Lag om förvaltningsförfarandet

SOU 1982:26 Översyn av rättegångsbalken 1. Processen i tingsrätt

SOU 1991:106 Domstolarna inför 2000-talet, Arbetsuppgifter och förfaranderegler

Departementsserien

Ds 2010:17

Litteratur

Clevesköld, Lars: *Förvaltningslagen – en lagkommentar*, Första upplagan, JP Infonet Förlag AB, Stockholm 2001 (citeras Clevesköld)

Dahlgren, Göran: *Allmän förvaltningsdomstols officialprövning*, SvJT 1994 s. 388-406 (citeras Dahlgren, SvJT)

Dahlgren, Göran: *Tvåpartsprocess i allmän förvaltningsdomstol*, JT 1991-92 s. 388-406 (citeras Dahlgren, JT)

Diesen, Christian & Lagerqvist Veloz Roca, Annika: *Bevis 7, Bevisprövning i förvaltningsmål*, Norstedts Juridik, Stockholm, 2003 (Citeras Diesen)

Ekelöf, Per Olof & Edelstam, Henrik: *Rättegång I*, Norstedts Juridik, Stockholm 2002 (citeras Ekelöf)

von Essen, Ulrik: *Processramen i förvaltningsmål*, 1 uppl. Norstedts Juridik, Stockholm 2009 (citeras von Essen, Processramen)

von Essen, Ulrik: *Förvaltningsdomstols utredningsansvar*, FT, häfte nr.1 2012, s. 29 (citeras von Essen, FT)

Fitger, Peter: *Rättegångsbalken*, En kommentar på internet, www.zeteo.se, i lydelse 2013-05-16 (citeras Fitger samt angivande av lagrum)

Lavin, Rune: *Civilprocessen och förvaltningsprocessen – en jämförelse*. I JT 1989/90 s. 70-88 (citeras Lavin, JT)

Lavin, Rune: *Viteslagstiftningen. En kommentar*. 2 uppl. Norstedts Juridik, Stockholm, 2010 (citeras Lavin, Viteslagstiftningen)

Lavin, Rune: *Förvaltningsprocessen 2000*, JT 2000-01 s. 93-110 (citeras 2000)

Lavin, Rune: *Tredjemansinträde i förvaltningsprocessen*, s. i festskrift till Lars Heuman s. 279-293, Jure Förlag 2008 Stockholm (citeras Lavin, Tredjemansinträde)

Levin, Marianne: *Lärobok i immaterialrätt*, Norstedts Juridik, 10 uppl. Stockholm, 2011 (citeras Levin)

Lundin, Olle: *Officialprincipen*, i offentlighetsliga principer, s. 197-221, 2 uppl. Iustrus, 2012 (citeras Lundin)

Petrén, Gustaf: *Om förvaltningsdomstols utredningsplikt*, FT 1977 s. 154-166 (citeras Petré, FT)

Ragnemalm, Hans: *Förvaltningsprocessrättens grunder*, 9 uppl. Jure Förlag AB, Stockholm, 2012 (citeras Ragnemalm)

Skarstedt, Sigfrid: *Om straffprocessuella tvångsmedel enligt svensk rätt*, del 1, Gleerup, Lund, 1985 (citeras Skarstedt)

Wennergren, Bertil: *En förvaltningsdomstols rättskipningsuppgift*, SvJT 1995 s. 66-74 (citeras Wennergren, SvJT)

Wennergren, Bertil: *Förvaltningsprocesslagen m.m. En kommentar*. 4 uppl. Norstedts Juridik, Stockholm, 2001 (citeras Wennergren, Förvaltningsprocesslagen m.m.)

Westberg, Peter: *Domstols officialprövning. En civilprocessuell studie i anslutning till RB 17:3 p 1*, Juristförlaget i Lund, 1998 (citeras Westberg)

Westberg, Peter: *Kasuistiska marginalanteckningar eller en sedvanerättslig arkipelag – några reflexioner över underrätternas normbildning i frågor om materiell processledning i tvistemål*, JT 1995/96 s. 74-92 (citeras Westberg, JT)

Elektroniska källor

Webbsida

Patentbesvärsträttens hemsida. Hämtad 2013-05-16 från www.pbr.se/ompbr.htm

E-post

Kommentar rörande officialprincipens tillämpning i praktiken av verksamt patenträttsråd. E-post till Daniel Roos 2013-0307

Rättsfallsförteckning

Högsta Förvaltningsdomstolen

RÅ 1974 ref. 19

RÅ 1982 2:24

RÅ 1990 ref. 64

RÅ 1992 not. 70

RÅ 1993 ref. 106

RÅ 1994 ref. 88

RÅ 2001 ref. 26

RÅ 2002 ref. 22

RÅ 2006 ref. 46

Patentbesvärsrätten

Mål nr. 04-060

Migrationsöverdomstolen

MIG 2008:5

Justitieombudsmannen

JO 1977/78 s. 310